

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

ШАЛІМОВА НАТАЛІЯ СТАНІСЛАВІВНА

УДК 657.631.8:332.012.2

АУДИТ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ

Спеціальність 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі аудиту та оподаткування Кіровоградського національного технічного університету Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Давидов Григорій Миколайович,
Кіровоградський національний
технічний університет,
декан факультету обліку та фінансів

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Бондар Валерій Петрович,
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»,
провідний науковий співробітник
відділу методології обліку і аудиту

доктор економічних наук, професор
Крупка Ярослав Дмитрович,
Тернопільський національний
економічний університет,
декан факультету обліку і аудиту

доктор економічних наук, професор
Рудницький Василь Степанович,
Львівська комерційна академія,
завідувач кафедри аудиту

Захист відбудеться «25» лютого 2013 р. о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.06 ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Дегтярівська, 49 г, ауд. 601.

Автореферат розісланий «   » січня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, професор

Добровський В.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Аудиторська діяльність має важливе значення як для розвитку сучасної економіки зокрема, так і суспільства в цілому. Професія аудитора пов'язана із суспільними зобов'язаннями, які виходять за межі послуг, що надаються конкретному клієнту, тому важливість аудиторської думки для користувачів звітності накладає значну відповідальність на кожного окремого аудитора та аудиторську спільноту в цілому. Слід констатувати, що сьогодні у світовому економічному просторі досить чітко визначені повноваження учасників аудиторської діяльності, їх права та обов'язки, встановлені правила поведінки на ринку аудиту, а також сформована багаточисельна група професіоналів, які здійснюють перевірки фінансової звітності та інших об'єктів. Утім, процес формування аудиторської діяльності не можна вважати завершеним через наявність невирішених складних питань підвищення якості аудиту, які мають важливе економічне та соціальне значення і набувають все більшої актуальності в сучасних умовах. Указана проблема зазнала загострення в усьому світі на початку ХХІ сторіччя через новий виток фінансових криз, наслідком яких виступила криза довіри користувачів до фінансових звітів та висновків аудиторів про їх достовірність. Для України дана проблема має дещо інший аспект, оскільки вітчизняне суспільство ще не встигло достатньою мірою зрозуміти значимість аудиту як невід'ємного елемента ринкової економіки, системи соціально-економічних відносин, і не використовує сповна всіх його можливостей.

Складність проблеми підсилюється відсутністю єдиного підходу щодо визначення мети аудиту та вимог, які висуваються до нього, а також інформаційною неузгодженістю між аудитором, клієнтами та іншими зацікавленими користувачами. Аналізові причин виникнення такого розриву та формуванню шляхів його ліквідації присвячено праці таких закордонних вчених, як: Аренса А., Лоббека Дж., Адамса Р., Робертсона Дж.К., Дефліза Ф.Л., Дженіка Г.Р., Лі Т., Маутца Р., О'Рейлі В.М., Солгані Б., Флінта Д., Хірша М.Б., Шарафа Х. Також питанням теорії, методології, організації і методики аудиту присвячено багато ґрунтовних досліджень провідних науковців України, зокрема, Білухи М.Т., Бондаря В.П., Бондаря М.І., Бутинця Ф.Ф., Валуєва Б.І., Герасимовича А.М., Голова С.Ф., Гуцайлюка З.В., Давидова Г.М., Дорош Н.І., Дрозд І.К., Завгороднього С.Я., Зубілевич С.Я., Івахненко С.В., Калюги Є.В., Кіндрацької Л.М., Крупки Я.Д., Кужельного М.В., Кузьмінського А.М., Максимової В.Ф., Малюги Н.М., Мниха Є.В., Петрик О.А., Пушкаря М.С., Редченка К.І., Редька О.Ю., Рудницького В.С., Савченка В.Я., Сопка В.В., Стефанюка І.Б., Сухаревої Л.О., Усача Б.Ф., Шевчука В.О. та ін. У працях російських вчених Азарської М.А., Андрєєва В.Д., Бичкової С.М., Булгакової Л.І., Бурцева В.В., Гутцайта Е.М., Міронової О.О., Подольського В.І., Скобари В.В., Соколова Я.В., Суйца В.П., Терехова О.О., Шеремета А.Д. та інших розглядаються різноманітні підходи до методики та методології аудиту. Проте в теорії аудиту до сучасного моменту немає єдності думок, можна відмітити лише певну спільність поглядів вчених, що базується на визнанні постулатів, принципів і категорій, які складають концепцію та концептуальні основи аудиту. Незважаючи на значний внесок указаних вчених у розвиток теоретичних, методологічних, організаційних та методичних положень аудиту, відмітимо, що в сучасній економічній науці поки що відсутнє цілісне уявлення про особливості розвитку аудиту, його місце в системі соціально-економічних відносин, що актуалізує необхідність дослідження еволюційних

витоків, особливостей та інституційних детермінант його історичного розвитку.

Отже, вибір та актуальність теми дослідження зумовлені необхідністю чіткого визначення місця та функцій аудиту в сучасній системі соціально-економічних відносин, розробки теоретичної бази результативності та якості аудиту, розвитку теоретичних та організаційних позицій аудиту як цілісної системи, функціонування якої повинне забезпечувати інформаційні потреби суспільства в умовах активізації Україною інтеграційних процесів вітчизняної економіки до глобального економічного простору.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основний зміст наукової роботи складають результати досліджень, які проводились протягом 2004-2011 років відповідно до планів науково-дослідних робіт Кіровоградського національного технічного університету, зокрема, у межах комплексної теми: «Формування наукових основ розвитку системи національного фінансового контролю в Україні» (номер державної реєстрації 0106U000978). Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні місця незалежного аудиту в системі національного фінансового контролю на підставі дослідження сутності контрольного процесу. Наукові дослідження здійснювалися також відповідно до планів науково-дослідних тем: «Організація та методологія виконання завдань з надання впевненості» (номер державної реєстрації 0110U00004979), в межах якої автором удосконалені діючі підходи щодо класифікації аудиторських послуг та концепцій розвитку аудиту, обґрунтовані функції аудиту з позицій інституціональної теорії, розроблені рекомендації щодо створення внутрішньої системи контролю якості аудиторської фірми; «Соціально-економічні аспекти обов'язкового аудиту» (номер державної реєстрації 0111U005188), у межах якої автором здійснено класифікацію користувачів аудиторської інформації, розроблено рекомендації щодо розширення форматів аудиторських звітів за наслідками обов'язкового аудиту в Україні та запропоновано напрямки його вдосконалення.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є подальший розвиток теоретичних та методичних засад аудиту, обґрунтування напрямків його функціонування та механізму регулювання в системі соціально-економічних відносин України, які відповідали б пріоритетам формування соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання таких завдань:

- дослідити еволюцію сутності аудиту, причини та передумови виникнення, визначити його місце в сучасній системі соціально-економічних відносин з позицій інституціональної теорії;
- уточнити функції аудиту в системі контролю, розкрити їх взаємозв'язок;
- обґрунтувати специфічні характеристики обов'язкового аудиту з позицій необхідності забезпечення суспільних (публічних) інтересів;
- сформулювати концептуальні підходи до визначення якості аудиту як ключового критерію оцінки його результативності;
- систематизувати існуючі підходи та уточнити основні параметри оцінки якості аудиту як професійної послуги;
- визначити класифікаційні групи користувачів аудиторської інформації та їх потреби;
- розробити алгоритм забезпечення якості аудиторського звіту та підходи щодо вдосконалення його формату при виконанні завдань з обов'язкового аудиту;

- дослідити існуючі в Україні гарантії якості аудиту на макрорівні, ступінь їх забезпечення з урахуванням вимог європейського та міжнародного законодавства;
- розробити рекомендації щодо створення внутрішньої системи контролю якості в аудиторській фірмі;
- оцінити стан регулювання аудиту в Україні на макрорівні та визначити напрямки його розвитку;
- удосконалити механізм інформаційних зв'язків у процесі виконання завдань з аудиту з метою підвищення його якості;
- обґрунтувати напрямки розвитку і регулювання обов'язкового аудиту в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є сукупність соціально-економічних відносин інституту аудиту з іншими елементами соціально-економічної системи держави на мікро- та макрорівнях у процесі розвитку ринкової економіки та в умовах глобалізації світових економічних процесів.

Предметом дослідження є теоретичні, організаційні й методичні аспекти механізму регулювання аудиту та аудиторської діяльності, тенденції розвитку аудиту та аудиторської діяльності з урахуванням їх впливу на соціально-економічний розвиток.

Методи дослідження. Методологічною і теоретичною основою дослідження є наукове й творче осмислення досягнень зарубіжних і вітчизняних вчених в теоріях контролю, аудиту, економічного розвитку та в інституціональній теорії. Дослідження виконано на засадах теорії наукового пізнання з використанням системного підходу до вивчення явищ і процесів господарської діяльності. Для досягнення поставленої в роботі мети використано комплекс загальнонаукових методів (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування) та методичних прийомів (систематизація, узагальнення, огляд, порівняння) дослідження аудиту та аудиторської діяльності в сукупності соціально-економічних відносин.

Методологічною основою дослідження є *діалектичний метод*, що дозволив вивчити місце та функції аудиту в сучасній системі соціально-економічних відносин, визначити його проблеми, напрями адаптації та вдосконалення аудиторської діяльності в умовах інтеграції вітчизняної економіки у глобальний економічний простір. Зокрема, при дослідженні досягнень сучасної світової економічної науки щодо сутності та змісту агентських відносин, системи контролю, аудиту та аудиторської діяльності, вивченні соціально-економічних проблем було застосовано *метод системного аналізу, історичний та логічний методи*. Оцінка сучасного організаційно-економічного механізму регулювання аудиторської діяльності в Україні та світі ґрунтувалася на положеннях *діалектичного методу пізнання процесів і явищ у їх взаємозв'язку та розвитку*. На основі *методу порівняльного аналізу* здійснено оцінку сучасного стану забезпечення основних гарантій якості аудиту та механізмів їх реалізації в Україні, інших країнах світу. При розробці системи контролю якості аудиту був застосований *метод моделювання*. Завдяки *методам аналізу й синтезу* зроблено висновки щодо необхідності та можливостей практичного застосування результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження стали вітчизняні законодавчі й нормативні документи з питань обліку, контролю, аудиторської діяльності та державної економічної політики, офіційні документи, стандарти й кодекси етики міжнародних професійних об'єднань бухгалтерів та аудиторів (AICPA, ASB, IFAC, IAASB), міжнародних

організацій (European Parliament, EGAOB, INTOSAI, ІА, IOSCO, ISACA, PCOAB, PİOB, SEC), матеріали вітчизняних професійних об'єднань аудиторів та бухгалтерів (САУ, ФПБАУ, УАСБА), навчальна, наукова, монографічна й довідкова література, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених з теорії, методології, методики та організації контролю й аудиту, економічної теорії, матеріали наукових, науково-методичних та науково-практичних конференцій, періодичних видань, інформація спеціалізованих фахових сайтів мережі «Інтернет».

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці авторської концепції розвитку та регулювання аудиторської діяльності в сучасних умовах соціально-економічного розвитку України, з урахуванням інтеграційного курсу країни у глобальний економічний простір. Це дозволило виділити й обґрунтувати сукупність наукових положень, серед яких:

вперше:

- доведено, що аудит є соціально-нейтральним інститутом, який існує у вигляді жорсткого формального регламенту, діє як механізм реалізації довіри (особливої неформальної норми в суспільстві) та виконує функції збору й обробки інформації у складних та великих системах контролю, зменшуючи інформаційні ризики і виступаючи одним із засобів забезпечення інформаційної безпеки у суспільстві. Зазначені розробки були покладені в основу загальної процедури дослідження обов'язкового аудиту, що дозволило обґрунтувати напрямки його функціонування та механізм регулювання в системі соціально-економічних відносин України;

- сформовано концептуальні підходи до визначення якості аудиту як ключового критерію оцінки результативності аудиторської діяльності, яка розглядається у двох аспектах: з позиції його сутності та з позиції задоволення потреб користувачів (суспільства, зокрема), розмежована за двома рівнями (мікро- та макрорівень) і враховує такі елементи: якість процесу аудиту, якість сформованої думки аудитора, якість проміжного та кінцевого результатів аудиту, якість інформування користувачів про процес та результати аудиту. Реалізація зазначених підходів дозволила визначити основні інструменти забезпечення та контролю якості аудиту на макро- й мікрорівні;

- розроблено алгоритм визначення якості аудиторського звіту на основі характеристик, які обґрунтовують необхідність забезпечення об'єктивності інформації, врахування її соціально-психологічних властивостей, визначають зміст інформації в аудиторському звіті, форму її представлення та структуру звіту. Його застосування дозволить забезпечити формування аудиторського звіту з урахуванням інформаційних потреб користувачів, підвищити результативність аудиту та, відповідно, його якість як комунікаційного процесу;

удосконалено:

- механізм нормативного забезпечення функціонування обов'язкового аудиту як суспільного інституту, який визначено як публічну послугу, що має суспільно-значимий характер, а його функції полягають у зменшенні або ж попередженні конфлікту публічних (суспільних) інтересів, шляхом законодавчого визначення терміна «суб'єкти публічних (суспільних) інтересів» у контексті аудиторських перевірок. Використання наведених пропозицій дало можливість впорядкувати законодавче регламентування обов'язкового аудиту та обґрунтувати напрямки розвитку і регулювання обов'язкового аудиту в сучасних умовах;

- механізм забезпечення якості аудиту в Україні, до основних складових якого віднесено систему суспільного (громадського) нагляду за аудиторською діяльністю, незалежність зовнішнього контролю якості аудиту, прозорість аудиторської діяльності, підвищення вимог до суб'єктів аудиторської діяльності, які виконують аудит фінансової звітності суб'єктів публічних (суспільних) інтересів. Комплексна реалізація окреслених положень дасть можливість забезпечити відповідність вітчизняної моделі регулювання аудиту вимогам європейського та міжнародного законодавства;

- нормативне й законодавче регулювання аудиту шляхом обґрунтування необхідності узгодження положень вітчизняного законодавства з аудиторської діяльності, класифікаторів видів економічної діяльності, продукції та послуг з вимогами міжнародних стандартів стосовно сутності аудиту та його місця в системі завдань з надання впевненості, впорядкування законодавчого регламентування обов'язкового аудиту. Запропоновані заходи виступають основним інструментом усунення такої складової «розриву в очікуваннях» в аудиті, як «розрив у комунікаціях на макрорівні», та сприятимуть формуванню адекватної суспільної думки про аудит;

- порядок формування договірних взаємовідносин при виконанні завдань з аудиту на основі аналізу специфіки тристоронніх відносин «аудитор – відповідальна сторона (підприємство, яке підлягає аудиту) – визначені користувачі» та процесу аудиту, що дозволило обґрунтувати необхідність виокремлення договорів на виконання завдань з аудиту в особливу групу договорів з точки зору цивільного законодавства, можливість укладання як дво-, так і багатосторонніх договорів на виконання завдань з ініціативного аудиту, визначити їх істотні умови, а також зміст та структуру листів - зобов'язань. Практичне застосування зазначених розробок дозволить забезпечити врахування інтересів та потреб всіх користувачів аудиторської інформації;

- структуру та зміст аудиторського звіту, який складається за результатами обов'язкового аудиту, на основі розширення інформації, що доповнює висловлену думку про фінансову звітність. Практичне застосування зазначених рекомендацій забезпечить задоволення інформаційних потреб користувачів не лише в результатах аудиту, а й стосовно його методів та процедур, що сприятиме зниженню «розриву в очікуваннях»;

набули подальшого розвитку:

- підходи щодо розгляду сутності та ролі аудиту на основі адаптації положень теорії трансакційних витрат і теорії контрактів, що дозволило уточнити завдання аудиту в системі соціально-економічних відносин, визначити його місце в системі засобів протидії перед- та постконтрактного типів опортунізму, ініціаторами яких можуть бути принципал, агент або треті особи, вплив аудиту на обсяг і структуру трансакційних витрат. Ці розробки стали основою для виділення сукупності взаємозв'язків аудиту з іншими елементами інституціональної системи, уточнення причин виникнення аудиту, їх прояву у постулатах та професійних принципах аудиту шляхом поєднання розробок економічної науки у сфері моделі людини та конфлікту інтересів;

- визначення сутності контрольного процесу та системи контролю у результаті виділення головної характеристики суб'єктів контролю – «наявність владних повноважень щодо застосування корегуючих дій з метою встановлення або зміни поведінки об'єктів контролю». Це дозволило уточнити функції аудиту з огляду на його специфічні риси як системи незалежного фінансового контролю, обґрунтувати напрямки

співіснування і взаємодії систем контролю та аудиторської діяльності з метою забезпечення інформаційної безпеки суспільства;

- класифікація користувачів результатами аудиту шляхом виокремлення їх груп залежно від виду взаємозв'язків у системі тристоронніх відносин, формування інформаційних потреб та їх змісту, можливостей їх задоволення та порядку інформування. Представлена класифікація дозволяє комплексно охопити коло користувачів, виділити типових представників у кожній групі, їх основні і специфічні інформаційні потреби, визначити ключового користувача результатами аудиту, що є основною для оцінки якості аудиту, а також визначення можливостей та умов виникнення необхідного й достатнього рівня довіри до думки аудитора;

- концепція визначення «розриву в очікуваннях» в аудиті, в основу якої покладено необхідність розв'язання таких задач, як виявлення інформаційних потреб користувачів результатами роботи аудитора, їх очікувань та оцінка якості. На основі цього обґрунтовано характеристики «еталонного» та «мінімального» сервісу при виконанні аудиту, «зони толерантності», а також чотири рівні розриву (у поінформованості та сприйнятті аудитором інтересів, потреб та очікувань користувачів, у стандартах, в обслуговуванні, комунікаціях), причини їх виникнення та шляхи подолання, які виступатимуть основою для визначення напрямків розвитку аудиту та підвищення його якості;

- інформаційні зв'язки між аудитором, управлінським персоналом та іншими користувачами у процесі проведення аудиту фінансової звітності на основі врахування сутності тристоронніх відносин, узгодження обов'язків і задач управлінського персоналу та аудиторів, змісту оприлюдненої фінансової звітності з метою аудиту та складовими оцінки, яку повинен виконувати аудитор для її досягнення. Це дало можливість розробити рекомендації стосовно документального оформлення процедури передачі інформації на різних етапах виконання завдань з аудиту; обґрунтувати пакет організаційно-розпорядчої документації в системі обліково-інформаційного забезпечення підприємств, яка визначає політику та процедури оцінки дотримання принципу безперервності діяльності, вимог нормативних та законодавчих документів, системи внутрішнього контролю та корпоративного управління, незалежності при взаємовідносинах із зовнішніми аудитором, що дозволяє усунути таку складову «розриву в очікуваннях» в аудиті, як «розрив у комунікаціях на мікрорівні»; підвищити ефективність інформаційного обміну між підприємством, яке підлягає аудиту, аудитором та іншими користувачами, результативність аудиту фінансової звітності;

- концепція створення внутрішньої системи контролю якості в аудиторській фірмі, критерії оцінки результативності якої представлено у вигляді комплексу організаційно-методичного забезпечення, розробленого на основі систематизації вимог міжнародних та вітчизняних нормативних документів у сфері аудиту. Його застосування дає можливість визначати політику та процедури внутрішньої системи контролю якості аудиторського підприємства.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих концептуальних підходів, методик та організаційних принципів у практиці регулювання аудиторської діяльності на макрорівні, при розробці рекомендацій з подальшого вдосконалення організаційно-методичних засад практики виконання аудиту, інших видів завдань з надання впевненості, супутніх та інших послуг.

Для суб'єктів господарювання, які є об'єктом аудиту, практичну значимість мають рекомендації з удосконалення обліково-інформаційної системи та системи внутрішнього контролю, що сприятиме ефективному двосторонньому інформаційному обміну та співпраці із зовнішніми аудиторами, досягненню позитивної результативності аудиту їх фінансової звітності, а також рекомендації по створенню системи застережних заходів з метою попередження, виявлення та зменшення загроз порушення принципу незалежності в їх робочому середовищі. Результати роботи сприяють розвитку теоретичних основ аудиторської діяльності, фінансового контролю та економічної безпеки держави. Наукові розробки автора й отримані результати використано:

- Комітетом з питань бюджету Верховної Ради України під час розгляду проектів законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо впровадження аудиторської діяльності» та «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо аудиту податкової звітності)» (довідка №04-14/17-1208 від 3.07.2012 р.);
- Українською асоціацією сертифікованих бухгалтерів і аудиторів при підготовці проведення підвищення кваліфікації аудиторів та бухгалтерів (довідка №30/11 від 30.11.2012 р.);
- Кіровоградською обласною державною адміністрацією при розробці Стратегії економічного та соціального розвитку Кіровоградської області на період до 2015 року і Програми формування позитивного міжнародного та інвестиційного іміджу Кіровоградської області на 2011-2013 роки (довідка №01-18/45/2 від 16.05.2012 р.);
- Аудиторською фірмою «Дункан-Аудит» (довідка №01/01 від 16.01.2012 р.), Приватним аудиторським підприємством «Леда» (довідка №62 від 7.06.2012 р.) при розробці системи контролю якості та організаційно-методичного забезпечення процесу надання аудиторських послуг;
- Виробничим об'єднанням «Корпорація «Система ССБ» (довідка №15-2 від 3.06.2012 р.), Товариством з обмеженою відповідальністю «Соколівський консервний завод» (довідка №24/06 від 7 червня 2012 р.), Приватними акціонерними товариствами «Креатив» (довідка №15 від 11.06.2012 р.), «Завод модифікованих жирів» (довідка №12/1 від 11.06.2012 р.), Публічним акціонерним товариством «Креатив Груп» (довідка №16/1 від 15.06.2012 р.) при розробці процедур оцінки здатності суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі, створенні формалізованих систем внутрішнього контролю, ідентифікації та оцінки ризиків того, що фінансові звіти можуть містити суттєві викривлення внаслідок шахрайства;
- Приватними акціонерними товариствами «Завод модифікованих жирів» (довідка №12/2 від 11.06.2012 р.), «Креатив» (довідка №16 від 11.06.2012 р.) та Публічним акціонерним товариством «Креатив Груп» (довідка №16/2 від 16.06.2012 р.) при розробці застережних заходів у системі управління з метою усунення чи зменшення загрози недотримання принципу незалежності у взаємовідносинах з аудиторами;
- Кіровоградським національним технічним університетом при формуванні переліку вибіркового дисциплін навчальних планів підготовки бакалаврів за напрямками «Облік і аудит», «Фінанси і кредит», спеціалістів та магістрів за спеціальностями «Облік і аудит», «Оподаткування» (довідка №21-15/224/1 від 15.05.2012 р.), при викладанні дисциплін «Теорія фінансового контролю і аудиту», «Аудит», «Організація і методика аудиту», «Особливості аудиту в галузях», «Державний фінансовий контроль», «Звітність підприємств», «Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті», «Економічна

безпека підприємства», «Економічна безпека держави та підприємницької діяльності», при підготовці навчально-методичного забезпечення для виконання дипломних та магістерських робіт на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» та «магістр» за спеціальностями «Облік і аудит» та «Оподаткування» (довідка №21-15/224/2 від 15.05.2012 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, що викладені в дисертації та виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї й положення, які є результатом особистої роботи здобувача. Особистий внесок автора за списком опублікованих у співавторстві праць указано у переліку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати досліджень, які відповідають темі докторської дисертації, доповідались та обговорювались: *на 19 міжнародних наукових, науково-методичних, науково-практичних конференціях:* «Облік і контроль в управлінні підприємницькою діяльністю», (м. Кіровоград, 2-3 червня 2005 р.), «Стратегічні напрямки розвитку Кіровоградської області до 2015 року» (м. Кіровоград, 29-30 вересня 2005 р.), «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Черкаси, 11-13 квітня 2007 р., 14-16 квітня 2010 р.), «Проблеми інвестиційної діяльності та шляхи їх подолання» (м. Кіровоград, 21-22 вересня 2007 р.), «Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України» (м. Дніпропетровськ, 15-16 травня 2008 р.), «Проблеми і механізми відтворення ресурсного потенціалу в контексті євроінтеграції» (м. Рівне, 9-10 жовтня 2008 р.), «Проблеми і перспективи розвитку підприємництва» (м. Харків, 19 грудня 2008 р.), «Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку» (м. Макіївка, 22-24 квітня 2009 р.), «Економічна безпека і проблеми господарсько-політичної трансформації соціально-економічних систем» (м. Полтава, 15-16 травня 2009 р.), «Майбутнє – аудит» (м. Кривий Ріг, 4 грудня 2009 р.), «Ринок аудиторських послуг в Україні: стан і перспективи розвитку» (м. Івано-Франківськ, 15-16 квітня 2010 р.), «Обліково-аналітичне забезпечення в системі фінансово-економічної інформації» (м. Миколаїв, 22 квітня 2010 р.), «Удосконалення обліку, аналізу, аудиту та звітності в сучасних глобалізаційних процесах у світовій економіці» (м. Ужгород, 26-28 квітня 2010 р.), «Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю й аналізу в розвитку економічної науки та практики» (м. Київ, 14 травня 2010 р.), «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин» (м. Умань, 20-21 травня 2010 р.), «Актуальні проблеми економіки та менеджменту: теоретичні і практичні аспекти» (м. Хмельницький, 3-5 червня 2010 р.), «Актуальні проблеми розвитку обліку, контролю та аналізу в умовах глобальних економічних змін» (м. Полтава, 7-8 жовтня 2010 р.), «Стан, проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю у контексті сучасних концепцій управління» (м. Львів, 28-29 квітня 2011 р.); *на міжнародній науково-практичній Internet - конференції* «Актуальні проблеми розвитку економіки України в контексті глобалізаційних процесів» (м. Харків, 9 грудня 2009 р.); *на 8 всеукраїнських наукових, науково-методичних та науково-практичних конференціях:* «Облік і контроль в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Кіровоград, 22-23 травня 2003 р., 29-30 жовтня 2009 р., 18-19 грудня 2010 р.), «Становлення облікової політики в Україні» (м. Тернопіль, 18-19 травня 2007 р.), «Сучасні проблеми фінансово-господарського контролю» (м. Кривий Ріг, 21 листопада 2008 р.), «Сучасний стан та перспективи

розвитку державного контролю і аудиту в Україні», (м. Київ, 25-26 листопада 2009 р.), «Сучасні концепції управління і їх вплив на розвиток бухгалтерського обліку» (м. Одеса, 30 листопада-1 грудня 2010 р.); «Фінансова система України: становлення та розвиток» (м. Острог, 18-19 травня 2012 р.); *на всеукраїнській відеоконференції «Модернізація освіти для сталого розвитку»* (м. Рівне, 2 грудня 2010 р.).

Публікації. Основний зміст роботи представлено у 54 друкованих наукових працях (40 підготовлені автором одноосібно), серед яких 1 одноосібна монографія (39,06 др.арк.), розділ у колективній монографії (0,44 др.арк.), 1 підручник з грифом МОН України у співавторстві (автору належить 6,35 др.арк.), 1 навчальний посібник з грифом МОН України у співавторстві (автору належить 25,4 др.арк.), 31 стаття у наукових фахових виданнях, у тому числі 8 у співавторстві, 19 публікацій у інших виданнях та матеріалах конференцій, в тому числі 3 у співавторстві. Загальний обсяг публікацій, який одноосібно належить автору, складає 98,6 др. арк.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 380 сторінках друкованого тексту. Дисертація містить 20 рисунків на 17 сторінках, 8 таблиць на 14 сторінках, 17 додатків на 237 сторінках. Список використаних джерел налічує 489 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, викладені мета, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, визначено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

У розділі 1 «Еволюція сутності аудиту, його функцій та специфічних характеристик» проведено дослідження місця та функцій аудиту в системах соціально-економічних відносин та фінансового контролю, сутності та характеристик обов'язкового аудиту як публічної послуги.

В роботі доведено, що необхідність в аудиті спричинена сформованою моделлю індивідуума в економічній теорії і практиці, основою якої виступає антагонізм взаємодії учасників контракту, а їх поведінка характеризується як раціональна та максимізуюча, що вимагає застосування у сфері соціально-економічних відносин попереджувальних та контрольних заходів або інструментів доказу достовірності стану певного об'єкта. Ця першопричина виникнення аудиту проявляється в постулатах аудиту стосовно його необхідності, а також у такому професійному принципові, як «професійний скептицизм».

Важливість поглиблення наукових поглядів щодо ролі та значення аудиту зумовлена застосуванням спрощеного підходу, в основі якого – лише конфлікт між власниками (принципалами) та менеджерами (агентами), обмеження ролі аудиту на стадії укладання контракту, пошуку агентів та агентських взаємовідносин лише зв'язком «акціонер – менеджер» без урахування інших методів впливу на діяльність агентів, припущення, що дії завжди застосовує принципал, відповідно, агент залишається безініціативним, розгляд наслідків агентських взаємовідносин, коли угода вже укладена. Для більш повного розгляду сутності та призначення аудиту доцільне застосування положень інституціональної теорії: теорії трансакційних витрат та теорії контрактів (рис.1).

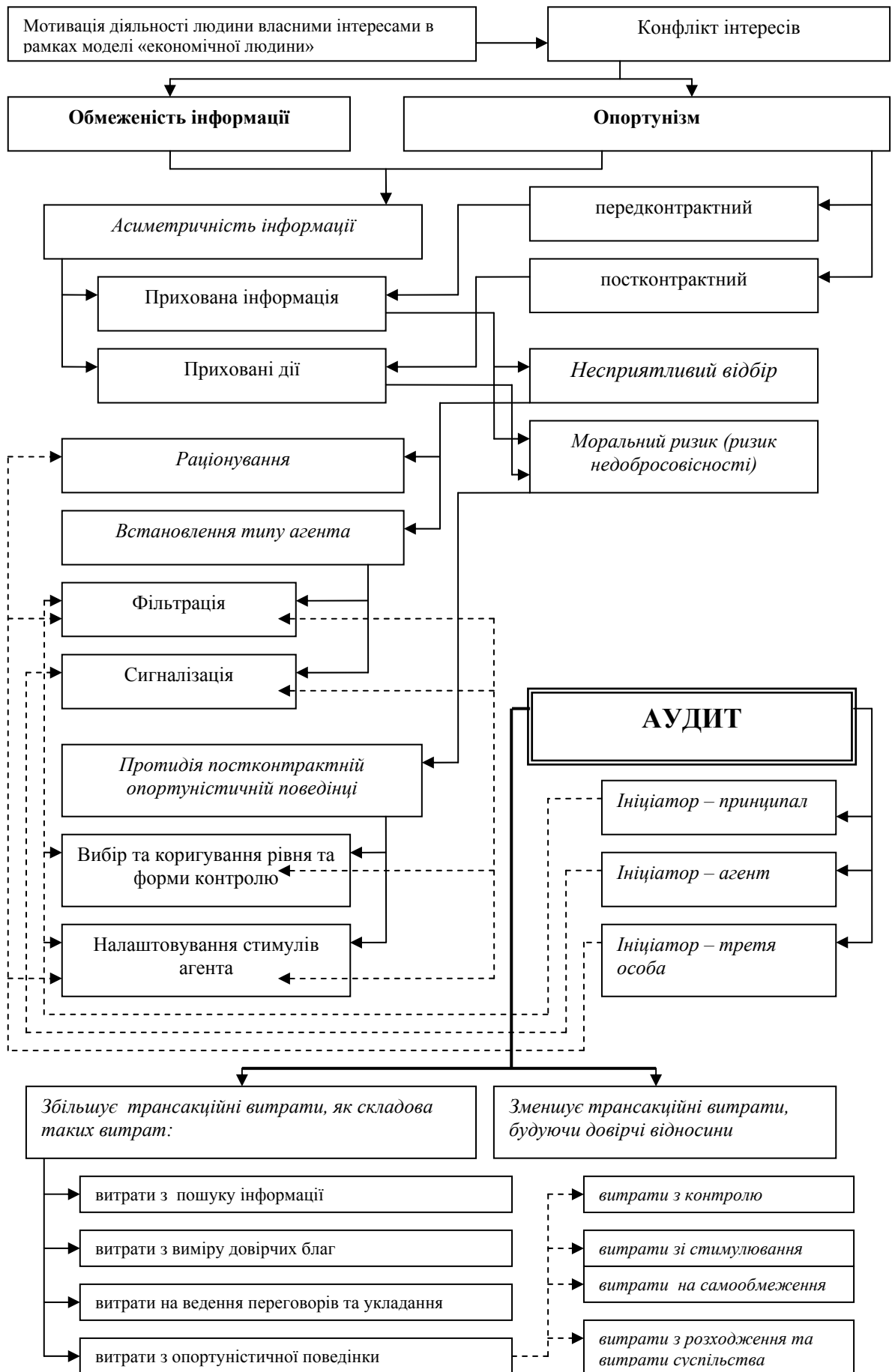

Рис. 1. Місце аудиту в теорії агентських відносин та теорії контрактів, запропонованих в рамках інституціональної економічної теорії

Аудит як формалізований суспільний інститут дозволяє реалізувати особливу неформальну норму в суспільстві – довіру, що проявляється в такій послідовності її появи: спочатку суб'єкт довіряє формальному інституту (аудиту), а інститут в особі аудиторів вирішує, який суб'єкт в зоні його компетенції, що обмежена висловленням думки стосовно ступеня достовірності фінансової звітності, вартий такої довіри. Аудиту також притаманний конфлікт інтересів, який може проявлятися у розбіжності інтересів аудитора та конкретного клієнта, невизначеного кола третіх осіб або суспільства в цілому («розходження (розрив) в очікуваннях»), а також в існуванні обмежень, пов'язаних з необхідністю дотримання засад незалежності та нейтральності.

Розуміння та використання терміна «контроль» пов'язано з уявленням про ієрархію у людських відносинах, а контрольним відносинам завжди притаманний владно-вольовий момент. У роботі обґрунтовано, що головна ознака суб'єкта контролю полягає у наявності владних повноважень здійснити вплив на поведінку підконтрольного об'єкта для її зміни з метою дотримання певних норм. У протилежному випадку, наповнюючи зміст контрольної діяльності лише етапом, на якому здійснюється пошук відхилень від існуючих норм та констатація того, чи має місце порушення, звужується значення контролю як владної діяльності, оскільки втрачаються можливості для зворотного зв'язку в системі управління. Аудит слід розглядати як професійну високоінтелектуальну діяльність, котра має форму соціально-нейтрального інституту, який виконує функції збору, оцінки інформації і представлення висновку стосовно результатів своєї роботи в складних та великих системах контролю, зменшуючи інформаційний ризик користувачів до прийняттого рівня та виступаючи одним із засобів забезпечення певного рівня інформаційної безпеки в суспільстві. В цьому аспекті проявляються така вагома складова соціально-економічних відносин, як розподіл праці, та важливий елемент процесу управління і контролю, як делегування повноважень.

Доведено, що хоча вибір аудиторської фірми та оплата наданих послуг здійснюються на комерційних засадах в рамках цивільно-правового договору, тобто опосередковуються приватно-правовою формою, за своїми цілями, призначенням та функціями обов'язковий аудит виконується в інтересах певного кола осіб, яке заздалегідь не може бути визначене, та держави, тобто в публічних (суспільних) інтересах. Необхідність проведення обов'язкового аудиту виникає в тих випадках, коли держава вважає за необхідне захистити інформаційні права та законні інтереси групи осіб в отриманні достовірної інформації про діяльність окремих суб'єктів, тобто бере на себе функцію регулювання процесу виробництва та розподілу інформаційних продуктів, без яких суспільство не може нормально розвиватися, і створює більш-менш рівні можливості у сфері споживання інформаційних продуктів, адже інтереси суспільства вимагають, аби значна частина інформації була доступною.

Умотивовано, що обов'язковий аудит слід розглядати як суспільне благо, як публічну послугу, в основі якої лежить публічний (суспільний) інтерес, тобто як суспільно значиму діяльність, яка регламентована законодавством, а його функції переходять на більш високий рівень, оскільки держава обов'язок щодо зменшення інформаційного ризику вважає своїм обов'язком, а не лише обов'язком окремо взятого акціонера, що, у свою чергу, зумовлює необхідність висунення додаткових вимог до діяльності таких суб'єктів аудиторської діяльності, змісту обов'язкової аудиторської перевірки, створення як механізму забезпечення обов'язковості її проведення, так і

механізму належного оприлюднення результатів.

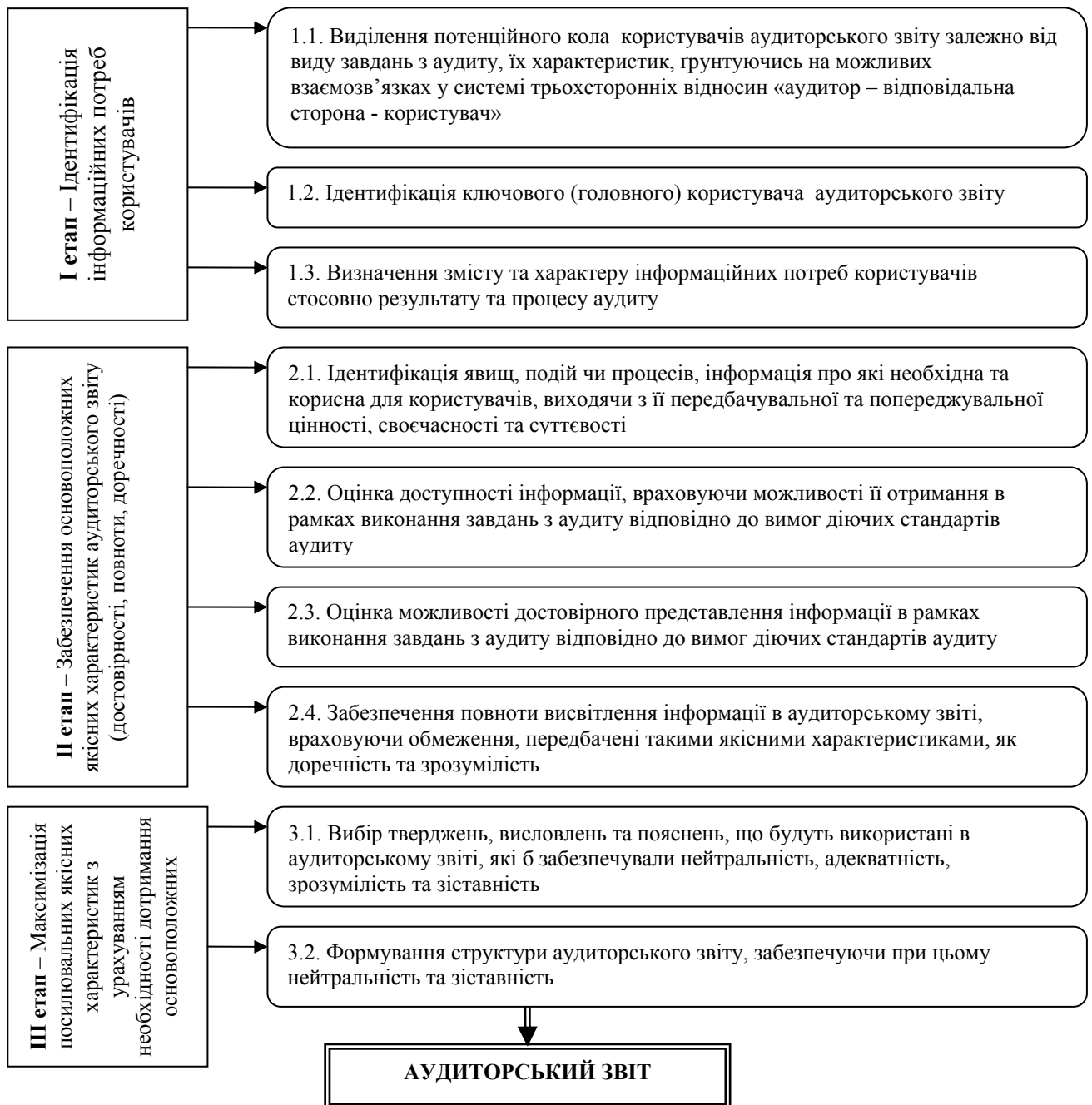
У розділі 2 «Механізм оцінки результативності аудиторської діяльності в системі соціально-економічних відносин» здійснено дослідження концептуальних підходів до визначення результативності та якості аудиту, проблеми «розриву в очікуваннях» в аудиті та шляхів її подолання, виділені основні групи користувачів аудиторського звіту та їх інформаційні потреби, обґрунтовано якісні характеристики аудиторського звіту та алгоритм забезпечення його якості.

Результативність аудиторської діяльності є багатоаспектною економічною категорією, основоположним критерієм визначення доцільності існування самого аудиту та напрямків його розвитку. Кожний з аспектів результативності розкриває її окремі сутнісні сторони і виражається у категоріях ефективності, прибутковості, економічності, продуктивності тощо. Серед її складових найбільшу цінність мають ті, які характеризують ступінь досягнення та відповідність цілям, сформованими як зовнішнім середовищем, так і самою системою аудиторської діяльності, а ключовим параметром виступає якість.

Обґрунтовано, що якість аудиту – це комплексне поняття, яке необхідно розглядати в кількох аспектах: з точки зору концепцій орієнтації на виробництво, на користувача та з урахуванням концепції зорієнтованості на цінність. На макрорівні концепція орієнтації на користувача повинна мати першочергове значення при визначенні якості аудиту і визначати всі інші критерії оцінки якості, в тому числі зміст та вимоги професійних стандартів, що обумовлює використання такого інструменту контролю якості, як механізм відстеження ступеня задоволення інформаційних потреб та очікувань користувачів. На мікрорівні вона повинна бути підпорядкована вимогам дотримання професійних стандартів, а інструментом контролю мають бути зовнішні перевірки функціонування внутрішньої системи контролю якості. Найважливішим елементом запропонованої моделі є визначення потреб користувачів, а також можливостей та умов виникнення в них необхідного й достатнього рівня довіри до думки аудитора. Обґрунтовано, що зміна мети аудиту можлива лише у випадку повного інформування користувачів аудиторського звіту щодо результатів перевірки відповідних об'єктів (система внутрішнього контролю, ризики діяльності підприємства, ефективність його роботи, дотримання вимог законодавства), застосованих методів та процедур.

Для широкої характеристики користувачів аудиторської інформації доцільно об'єднати всі об'єкти, які можуть бути використані (думка, аудиторський звіт, факт відмови від виконання аудиту), під терміном «результати аудиту» і представити у вигляді двох груп: «кінцевий результат аудиту», який включає сформовану аудитором думку про те, чи складена фінансова звітність у всіх суттєвих аспектах відповідно до застосованої концептуальної основи фінансової звітності, у формі аудиторського звіту різних видів, відмову від висловлення аудитором думки, відмову від виконання завдання, та «проміжний результат аудиту», що охоплює інформацію, яка повідомляється різним групам користувачів у процесі проведення аудиту.

Головним (ключовим) результатом аудиту слід розглядати аудиторський звіт, алгоритм забезпечення якості якого представлений на рис. 2. Формування концептуальних підходів до визначення якості аудиту вимагає виділення і ключового користувача результатами аудиту.

Рис. 2. Алгоритм забезпечення якості аудиторського звіту

Ця проблема стосується, в основному, обов'язкового аудиту, оскільки при проведенні ініціативного аудиту коло користувачів та їх інформаційні потреби можуть бути чітко ідентифіковані. Ключовим (головним) користувачем результатами обов'язкового аудиту слід визнати зовнішніх користувачів (з макро- та мікрооточення) з прямим фінансовим інтересом, які не можуть вимагати від суб'єктів господарювання надання інформації безпосередньо їм і повинні покладатися на фінансову звітність та аудиторські звіти стосовно значної частини необхідної їм інформації.

Обґрунтовано, що дослідження причин виникнення «розриву в очікуваннях» в аудиті доцільно здійснювати за допомогою методик, які дозволяють оцінити якість послуг з точки зору їх споживачів. Модифікація таких методик відповідно до особливостей аудиту як професійної послуги дозволила сформулювати три задачі, які підлягають дослідженню: визначення інформаційних потреб користувачів результатами

роботи аудитора, виявлення очікувань користувачів відносно послуги, оцінка якості, яка сприймається. Дана методика дозволила визначити очікування користувачів, які характеризують «еталонну», «мінімальну» якість аудиту та «зону толерантності що тією чи іншою мірою враховують необхідність подачі інформації про сам процес аудиту, необхідність задоволення «специфічних» інформаційних потреб, вимоги користувачів стосовно рівня суттєвості, необхідність подачі інформації у процесі проведення аудиту, а також причини чотирьох рівнів «розриву в очікуваннях» в аудиті: розрив у поінформованості та сприйнятті аудитором інтересів, потреб та очікувань користувачів (незнання або помилкове сприйняття аудитором того, чого клієнти очікують отримати, що призводить до розриву між очікуваннями клієнтів та сприйняттям аудитором таких очікувань), розрив у стандартах (невміння та/або небажання аудиторів установити стандарти якості, які відповідають очікуванням клієнтів, при абсолютно правильному їх розумінні), розрив в обслуговуванні (неспроможність аудиторської фірми забезпечити якість обслуговування, яка відповідає встановленим стандартам), розрив у комунікаціях (невідповідність інформації про сутність аудиту, інших завдань з надання впевненості, супутніх та інших послуг, яка передається аудитором, їх фактичному стану, формування у клієнта завищених та/або причинно необґрунтованих очікувань).

У розділі 3 «Сучасний стан сприйняття суспільством аудиту та шляхи усунення «розриву в комунікаціях» досліджено розвиток підходів щодо класифікації аудиту та інших послуг, існуючу практику використання термінів «аудит», «аудитор» та її вплив на суспільну думку про аудит, якість законодавчого регулювання обов'язкового аудиту в Україні, комунікаційні зв'язки між аудитором та управлінським персоналом як засіб зменшення «розриву в очікуваннях» в аудиті.

У роботі доведено, що вихідною базою для створення класифікації аудиту повинні виступати Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, надання впевненості та супутніх послуг, а також Кодекс етики професійних бухгалтерів, оскільки саме ці документи відіграють визначальну роль у регулюванні та стандартизації аудиту. Класифікація видів аудиту на даний момент повинна розглядатися з точки зору класифікації завдань з надання впевненості: аудит історичної фінансової інформації; огляд історичної фінансової інформації; завдання з надання впевненості, які не стосуються історичної фінансової інформації, а, відповідно, не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації; супутні послуги. Обґрунтована необхідність використання в національних законодавчих та нормативних документах терміна «інші послуги» (замість «інші аудиторські послуги»), що має продемонструвати різницю, протилежність у змістові та несумісність аудиту і таких послуг.

Інші причини виникнення розриву в комунікаціях на макрорівні, які існують на даному етапі соціально-економічного розвитку країни, полягають у такому: змішування в суспільній свідомості незалежного аудиту з державним, неправомірне використання термінів «аудит» та «аудитор» у практиці роботи інших органів та для виконання іншої роботи без урахування існуючого світового досвіду, довільне використання терміна «аудит» у нормативних та законодавчих документах.

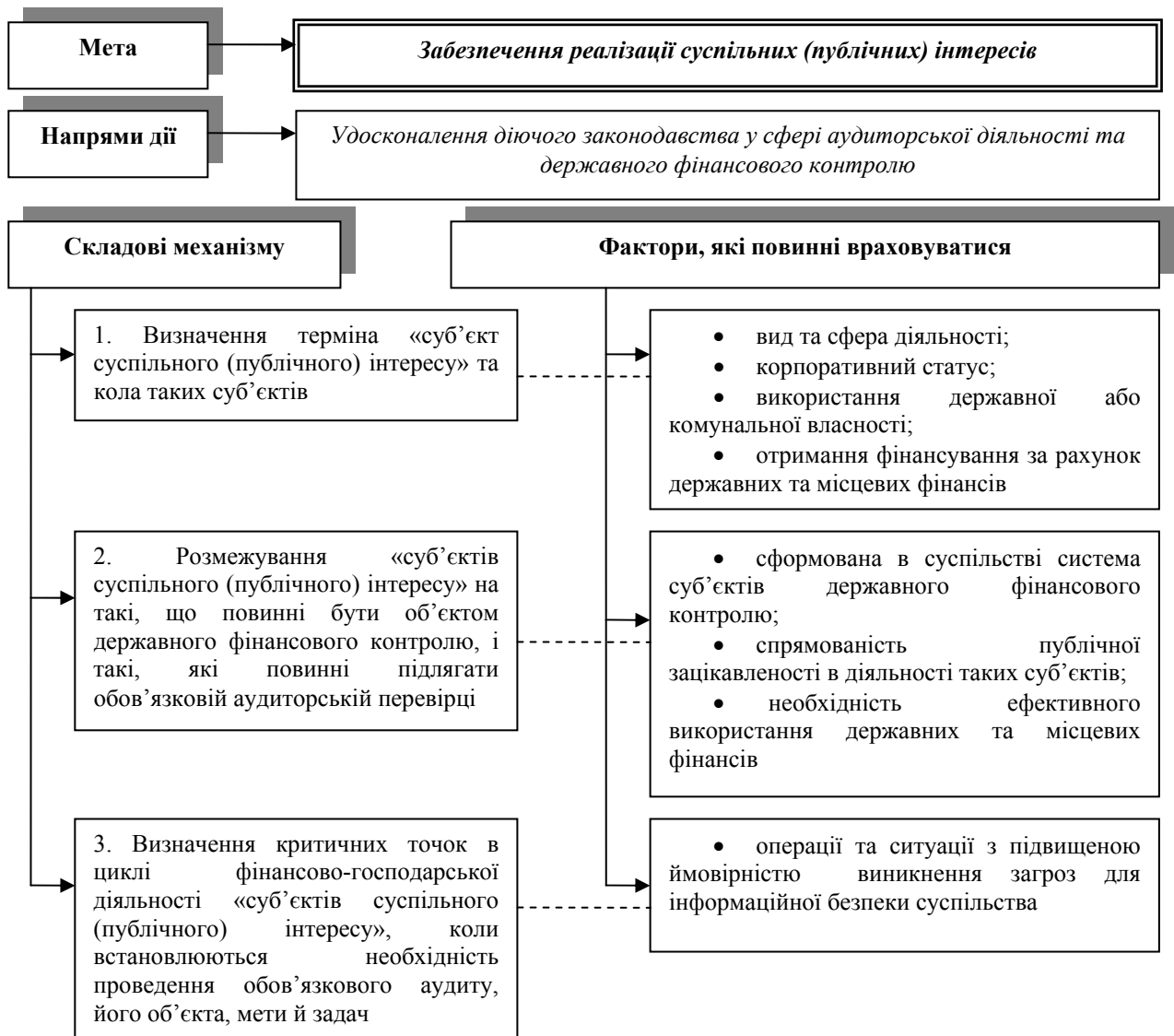
З метою формування адекватної суспільної думки про аудит та аудиторську діяльність необхідні такі заходи: внесення змін до Закону України «Про аудиторську діяльність», які б висвітлювали широкий спектр робіт, що можуть виконуватися аудитором, та їх характеристики відповідно до Міжнародної концептуальної основи

завдань із надання впевненості, міжнародних стандартів, забороняли вживання термінів «аудит» та «аудиторська діяльність» інакше, крім як у контексті з чітко означеною аудиторською діяльністю за Законом України «Про аудиторську діяльність»; внесення змін до національних класифікаторів видів економічної діяльності, продукції та послуг з метою виокремлення завдань з аудиту та надання іншої впевненості; посилення уваги до змісту законодавчих документів в аспекті коректного використання термінів «аудит», «аудитор» з урахуванням існуючої та визнаної світової практики більш широкого їх використання; заборона використання назви професії «аудитор» для виконання інших видів послуг, окрім тих, які передбачені Законом України «Про аудиторську діяльність»; підвищення рівня суспільного знання про незалежний та державний фінансовий аудит, відмінності між ними, створення адекватної системи інформування суспільства про принципи та стандарти аудиту, в тому числі за допомогою системи прозорості аудиту та корекції освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів у напрямку більш глибокого вивчення систем національного фінансового контролю і незалежного аудиту.

Аналіз змісту Закону України «Про аудиторську діяльність», інших законів і нормативних актів, їх взаємоузгодженості та відмінностей стосовно обов'язкового аудиту дозволив виділити факти прояву недосконалості існуючого законодавства у сфері його регулювання. Обґрунтовано, що з метою підвищення ролі та значення такого інституту, як обов'язковий аудит, слід визначити коло осіб та випадки, за яких вони будуть підлягати обов'язковому аудиту, мету, завдання та вимоги до аудиторської перевірки в кожному конкретному випадку, враховуючи інтереси реальних та потенційних осіб, яких може цікавити певна інформація, узгодити вимоги Закону України «Про аудиторську діяльність» та інших законів, що регламентують діяльність чи статус суб'єктів господарювання, які підлягатимуть обов'язковому аудиту. З метою ефективного регулювання обов'язкового аудиту на законодавчому рівні запропоновано увести термін «суб'єкт суспільного (публічного) інтересу» (рис. 3), окреслити коло таких суб'єктів, враховуючи вимоги Цивільного, Господарського кодексів, Класифікатора видів економічної діяльності, та закріпити його у законодавстві з питань бухгалтерського обліку та аудиторської діяльності.

Однією зі складових «розриву в очікуваннях» виступає розрив у комунікаціях на мікрорівні, який проявляється як при погодженні умов аудиту, так і в процесі його проведення та завершення внаслідок відсутності достатнього обсягу спілкування аудиторів з управлінським персоналом та іншими користувачами, їх інформування про умови, цілі, обмеження та результати аудиту, різноманітності зв'язків між відповідальною стороною та користувачами, наявності широкого кола останніх при проведенні обов'язкового аудиту та складності їх ідентифікації, необхідності повідомлення інформації як управлінському персоналу, так і іншим користувачам, специфіки організації обов'язкового аудиту та аудиту, замовником якого виступає особа, яка не входить до структури підприємства, що підлягає аудиту, специфіки аудиторської роботи (відсутність об'єктивних підстав для зменшення замовником плати залежно від фактично одержаних результатів, обмеженість використання результатів роботи самим аудитором, складність оцінки якості аудиторської перевірки та її кваліфікації як такої, що проведена неналежним чином, порядок прийняття замовником результатів аудиту).

Рис. 3. Механізм визначення кола суб'єктів, які підлягатимуть обов'язковому аудиту

З метою усунення вказаного розриву обґрунтована необхідність внесення змін до Цивільного кодексу України і включення до його змісту окремої глави, присвяченої виконанням завдань з аудиту, огляду та надання іншої впевненості, яка б містила положення, що окремо регламентують зміст договору з їх виконання, а також більш детально викласти ці питання в самому Законі України «Про аудиторську діяльність».

На підставі дослідження змісту і спрямованості інформаційних зв'язків між аудитором та управлінським персоналом у процесі проведення аудиту фінансової звітності виділено три групи ситуацій, в яких згідно з міжнародними стандартами аудиту повинен відбуватися інформаційний обмін між аудитором, управлінським персоналом та користувачами; розроблені рекомендації щодо документального оформлення процедури її передачі і методики процесу інформаційного спілкування між аудитором та управлінським персоналом, що виступає важливим елементом забезпечення належної якості аудиту.

Задля оптимізації інформаційного спілкування між аудитором та управлінським персоналом у процесі проведення аудиту з метою забезпечення в останнього цілісної уяви про факти, виявлені аудитором, умотивовано закріплення обов'язковості подання узагальнюючого листа - повідомлення для суб'єктів, кого наділено найвищими

повноваженнями, щонайменше, для виконання завдань з обов'язкового аудиту, – «Резюме (меморандум) результатів виконання завдання з аудиту фінансової звітності, який представляється суб'єктам, кого наділено найвищими повноваженнями» – в якому повинна розкриватися інформація, котра стосується процесу та результатів аудиту, навіть якщо аудитор вважає, що в даному конкретному випадку політика та процедури суб'єкта господарювання повністю відповідають встановленим вимогам. Запропонований документ доцільно використовувати і при визначенні змісту інформації, яка повідомлятиметься користувачу при виконанні завдань з ініціативного аудиту, який є суб'єктом, який наймає аудитора, і не входить до структури суб'єкта господарювання, що підлягає аудиту.

В розділі 4 «Забезпечення гарантій якості аудиту та механізм їх реалізації» досліджено основні напрямки регулювання аудиторської діяльності в ЄС, основні гарантії якості аудиту в Україні та їх відповідність міжнародному та європейському законодавству, запропоновані концептуальні засади побудови внутрішньої системи контролю якості аудиту на рівні суб'єкта аудиторської діяльності.

Регулювання аудиторської діяльності в Європейському Співтоваристві протягом останніх років відбувається в таких напрямках: гармонізація, уніфікація вимог до аудиторів, аудиторських фірм та механізмів регулювання аудиту; перегляд, упорядкування, встановлення більш жорстких норм, особливо у сфері обов'язкового аудиту, як стосовно суб'єктів аудиторської діяльності, так і стосовно самих суб'єктів, діяльність яких підлягає обов'язковому аудиту; обмеження впливу аудиторської спільноти при розробці вимог до аудиту, здійсненні контролю якості діяльності аудиторів та аудиторських фірм шляхом запровадження системи суспільного (громадського) нагляду та незалежної системи забезпечення якості; рух у напрямку обмеження цивільної відповідальності аудиторів, які виконують обов'язковий аудит суб'єктів суспільного інтересу. Разом з тим недостатньо чітко представлена сама система регулювання аудиторської діяльності та її структура, бракує впорядкованого механізму визначення необхідної кількості компетентних органів, їх призначення, координації їх прав та обов'язків для того, щоб запобігти конфлікту інтересів між ними, що ускладнює її застосування у вітчизняній практиці.

У роботі вмотивовано, що забезпечення перманентності якості аудиту можливе шляхом постійного відслідковування ступеня задоволення користувачів якістю послуг та побудови системи контролю якості. Одним із засобів дотримання постійно високої якості аудиторських перевірок є зовнішній контроль, який певною мірою сприяє підвищенню довіри до аудиторських звітів та оприлюднених фінансових звітів з боку користувачів. Надання державним та суспільним органам повноважень з контролю якості аудиторської діяльності зумовлене необхідністю підтримки авторитету аудиторської професії, оскільки звичайні замовники аудиторських послуг з об'єктивних причин не мають належних знань та досвіду для оцінки діяльності аудиторів, а також відповідних важелів впливу. Структуризація суб'єктів контролю якості та існуючі гарантії забезпечення якості аудиту в Україні не є повноцінними та не відповідають вимогам європейського законодавства з таких причин: вітчизняна система контролю якості аудиту не повною мірою відповідає вимогам незалежності та прозорості; відсутня повноцінна система прозорості аудиту; недостатній рівень вимог до суб'єктів аудиторської діяльності, які проводять аудит суб'єктів суспільних інтересів; при

встановленні порядку перевірки аудиторів та аудиторських фірм не передбачено надання чіткої пріоритетності тим суб'єктам аудиторської діяльності, які здійснюють обов'язковий аудит, зокрема існує невідповідність термінів, протягом яких вони повинні проходити перевірку систем контролю якості.

Важливий фактор підвищення якості аудиту – створення внутрішньої системи контролю якості. Враховуючи вимоги Кодексу етики та міжнародних стандартів контролю якості, аудиту, огляду, надання впевненості та супутніх послуг щодо складу обов'язкових документів, розробки методик застосування окремих аудиторських процедур та документування відповідної інформації, розроблено відповідний комплекс документів, який фактично перетворюється у складну ієрархічну систему, яка повинна включати загальну політику з системи контролю якості, положення з окремих її елементів і положення (стандарти), які детально розглядають питання виконання завдання та включають стандарти з організації аудиту і стандарти, які містять конкретні методики перевірки окремих об'єктів (рис. 4).

Рис. 4. Систематизований перелік організаційно-методичного забезпечення політики та процедур внутрішньої системи контролю якості аудиторського підприємства

Формування такого методичного забезпечення ускладнюється існуванням різноманітних видів аудиторських послуг, а також обов'язкових видів аудиту, а тому перетворюється у важливу задачу теоретичного та прикладного характеру.

У розділі 5 «Особливості розвитку і регулювання обов'язкового аудиту в сучасних умовах» розглянуто напрямки підвищення якості аудиторських звітів, взаємозв'язок процесів формування й оприлюднення фінансової звітності та якості аудиту; досліджено особливі вимоги до суб'єктів аудиторської діяльності, які здійснюють обов'язковий аудит, законодавче регулювання вимог щодо забезпечення незалежності аудиту в Україні.

При визначенні шляхів розвитку аудиту з метою посилення вимог до обов'язкового аудиту та підвищення його якості (рис. 5) слід враховувати такі специфічні особливості, які висуваються в міжнародному законодавстві до суб'єктів аудиторської діяльності, що виконують обов'язковий аудит: підвищені вимоги щодо дотримання незалежності; скорочений термін для ротації партнерів із завдання; скорочений термін, протягом якого аудитори та аудиторські фірми, що проводять обов'язковий аудит, повинні проходити перевірку систем контролю якості; підвищені вимоги до проведення перевірок контролю якості виконання завдання; обов'язковість наявності у суб'єктів суспільного інтересу комітетів з аудиту, з якими мають співпрацювати незалежні аудитори; обов'язковість проведення відкритих конкурсів при укладанні договорів на здійснення обов'язкового аудиту; обов'язковість викладу та оприлюднення на своїх сайтах аудиторами та аудиторськими фірмами, які здійснюють обов'язковий аудит, звітів про прозорість. До механізму забезпечення їх реалізації повинні бути залучені різні суб'єкти, зокрема: самі аудитори (аудиторські фірми); суб'єкти суспільних (публічних) інтересів, які підлягають обов'язковому аудиту; вповноважений компетентний орган, який здійснює регулювання аудиторської діяльності; вповноважені органи, які здійснюють регулювання діяльності суб'єктів суспільних (публічних) інтересів; професійні асоціації або саморегулюючі професійні аудиторські організації.

Дослідження таких складових системи забезпечення інформаційної прозорості діяльності публічних акціонерних товариств, як якість їх фінансової звітності, механізм її оприлюднення, інформативність та доступність результатів аудиторських перевірок, дозволило виділити такі проблеми: фінансова звітність оприлюднюється не в повному обсязі, що, в основному, стосується обмеженого обсягу приміток, який не відповідає вимогам нормативних документів; у законодавчих документах не передбачений механізм обов'язкового оприлюднення аудиторського звіту; існує невідповідність між обсягом оприлюдненої фінансової звітності та задачами, які висуваються перед аудиторами; існує невідповідність між обов'язками управлінського персоналу в нормативних документах України та задачами аудиторів відповідно до міжнародних стандартів аудиту. Вирішення останньої проблеми вимагає вдосконалення організації обліку, внутрішнього контролю та менеджменту, що повинно передбачати обов'язковість розробки положень стосовно, зокрема, оцінки дотримання підприємством принципу безперервності діяльності; дотримання інших законодавчих та нормативних актів, які впливають на діяльність суб'єкта господарювання; організації системи внутрішнього контролю та попередження виникнення шахрайства, які можуть бути

включені до загальних документів з питань організації обліку на підприємстві або ж розроблені як окремі накази (положення).

Рис. 5. Особливі вимоги у сфері організації виконання завдань з обов'язкового аудиту

Аналіз положень міжнародних документів стосовно можливості впровадження додаткових обов'язків аудиторів щодо надання висновків з інших питань, які доповнюватимуть формування думки про фінансову звітність, довів наявність можливості та необхідності розширення вимог до обов'язкового аудиту в Україні та

форматів аудиторських звітів за його результатами з метою підвищення їх якості та інформативності, забезпечення інформаційних потреб суспільства. Пропоновані зміни до структури аудиторського звіту передбачають необхідність розширення інформації стосовно основи для формування думки, яка включає: порядок розрахунку рівня суттєвості; порядок врахування законодавчих й нормативних актів при проведенні аудиту фінансової звітності та результати таких процедур; обсяги та методики оцінки дотримання підприємством принципу безперервності діяльності, ефективності внутрішнього контролю, відповідності використаної облікової політики, коректності облікових оцінок управлінського персоналу та їх результати.

Важливого значення набуває законодавче регулювання забезпечення незалежності, яке б дозволяло отримати найбільшу об'єктивність у висловленні аудиторської думки, встановлення обґрунтованих додаткових вимог, які повинні допомагати у визначенні суттєвості та значущості загрози і формуватися, зокрема, з урахуванням більш жорстких вимог Директив Європарламенту та інших міжнародних документів стосовно заборони суміщення виконання завдань з аудиту та інших послуг. Кодексом етики професійних бухгалтерів основна відповідальність стосовно дотримання незалежності покладається на суб'єкта аудиторської діяльності і перевага надається процедурам, які застосовуються аудиторською фірмою. Обґрунтовано, що незалежність думки та поведінки, як складові незалежності аудиторів повинні формуватися з огляду на всіх суб'єктів, які залучені до процесу виконання завдання з аудиту: аудиторської фірми, аудиторів – членів групи із завдання, суб'єкта, який підлягає аудиту, та користувача (з урахуванням можливості ідентифікації), оскільки в об'єктивності думки аудитора зацікавлені і відповідальна сторона (підприємство, яке підлягає аудиту), і користувачі. Це вимагає запровадження більш ефективної співпраці між ними під час визначення загроз, розробки та застосування застережних заходів усіма суб'єктами.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі подано нове вирішення актуальної наукової проблеми розвитку теоретичних засад та методологічних положень функціонування аудиту як суспільного інституту. На цій основі обґрунтовано напрямки і способи регулювання аудиторської діяльності з метою усунення «розриву в очікуваннях», формування адекватної суспільної думки про мету, задачі та функції аудиту, підвищення ефективності та інформативності результатів аудиту в напрямку забезпечення потреб суспільства у сфері економічної та інформаційної безпеки, що забезпечуватиме сталий економічний розвиток з урахуванням інтеграційного курсу країни у глобальний економічний простір. Результати виконаного дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. Базуючись на положеннях інституціональної теорії, теорії трансакційних витрат та теорії контрактів, аудит слід розглядати як суспільний інститут, який діє як механізм реалізації довіри, формалізованість якого проявляється в існуванні стандартів, що їх повинні дотримуватися аудитори у професійній діяльності і які регламентують як організаційні та методичні аспекти аудиту, так і поведінку аудиторів, та у введенні випадків обов'язковості аудиту. Незалежний аудит виконує роль стабілізуючого та гармонізуючого елемента у складній системі соціально-економічних відносин

суспільства, виконуючи дві функції: інформаційну, яка проявляється у виявленні наслідків конфлікту інтересів, що дозволяє зменшити інформаційний ризик та підвищити інформаційну прозорість об'єкта, та стимулюючу, яка проявляється в попередженні виникнення проявів конфлікту інтересів, його мінімізації та нейтралізації.

2. Проведення аудиту та інших завдань з надання впевненості дозволяє зменшити ймовірність виникнення несприятливого вибору та морального ризику, оскільки аудит може бути використаний як для встановлення типу агента (в цьому випадку аудит є прикладом засобів фільтрації, сигналізації та раціоналізації), так і для протидії опортуністичній поведінці (в даному випадку – прикладом засобу контролю та налагодження стимулів агента). З іншого боку, аудит є елементом трансакційних витрат, виступаючи складовою витрат на пошук інформації, укладання контракту та вимірювання, а також елементом агентських витрат – у складі витрат з контролю, на самообмеження та розходження.

3. Аудит зменшує невизначеність, яка супроводжує процеси управління та процеси прийняття рішень в економіці і виникає внаслідок таких причин, як недетермінованість процесів, що відбуваються в суспільстві в цілому та в системі соціально-економічних відносин, зокрема відсутність повної інформації, вплив суб'єктивних факторів при її формуванні та представленні. Головні специфічні риси аудиту як системи незалежного фінансового контролю проявляються в обмеженості його владних повноважень щодо застосування коригуючих дій з метою встановлення або зміни поведінки об'єктів контролю. Функції аудиту обмежуються збором, обробкою та оцінкою інформації у складних та великих системах контролю, що дозволяє зменшити інформаційний ризик і є проявом такої складової соціально-економічних відносин, як розподіл праці та важливого елемента процесу управління і контролю, як делегування повноважень.

4. Виступаючи як засіб зменшення або попередження конфлікту інтересу, в якому зачіпаються публічні (суспільні) інтереси, відносини, що виникають у ході обов'язкової аудиторської перевірки, мають ознаки публічно-правового характеру. Обов'язковий аудит слід розглядати як публічну послугу, в основі якої лежить публічний (суспільний) інтерес, як суспільно значиму діяльність, яка регламентована законодавством, що, у свою чергу, зумовлює необхідність запровадження механізму визначення «суб'єктів суспільного (публічного) інтересу», які повинні підлягати обов'язковій аудиторській перевірці, з урахуванням таких факторів, як спрямованість публічного зацікавлення в діяльності певних суб'єктів, вид та сфера їх діяльності, корпоративний статус, використання державної або комунальної власності, отримання фінансування за рахунок державних та місцевих фінансів, сформована в суспільстві система суб'єктів державного фінансового контролю, необхідність ефективного використання державних та місцевих фінансів, операції та ситуації з підвищеною ймовірністю виникнення загроз для інформаційної безпеки суспільства, введення додаткових вимог до суб'єктів аудиторської діяльності та суб'єктів суспільних (публічних) інтересів, розширення форматів аудиторських звітів, які складаються за результатами обов'язкового аудиту.

5. Якість аудиту – ключовий критерій оцінки результативності аудиторської діяльності – включає такі елементи, як якість процесу аудиту, якість сформованої думки аудитора, якість проміжного та кінцевого результатів аудиту, якість інформування користувачів про процес та результати аудиту. Ці елементи характеризують вплив

функціонування аудиторської діяльності на зовнішнє середовище (зовнішня оцінка) та її зміну (внутрішня оцінка) і повинні розглядатися у двох аспектах: з позицій його сутності і визначення того, чи є послуги з проведення перевірки конкретного клієнта аудитом як таким, та з огляду на задоволення інформаційних потреб користувачів, зокрема суспільства, у встановленні рівня об'єктивності та достовірності фінансової інформації.

6. При визначенні якості аудиту слід враховувати те, що аудит є комунікаційним процесом, а одна з ключових проблем комунікації – проблема адекватного сприйняття інформації, що передається, та, відповідно, результативності комунікації. Факторами, які обмежують результативність аудиту та, відповідно, його якість, виступають середовище комунікації, засоби комунікації (процес передачі інформації) та самі користувачі як діючі особи комунікаційного процесу. Для оцінки результативності аудиторської діяльності та якості аудиту розроблені класифікаційні групи користувачів залежно від виду взаємозв'язків у системі трьохсторонніх відносин «аудитор – відповідальна сторона – користувач», порядку їх інформування про проміжні та кінцеві результати аудиту, їх потреб як користувачів фінансової звітності, можливостей їх задоволення, враховуючи вимоги діючих стандартів, умов виникнення необхідного та достатнього рівнів довіри до думки аудитора.

7. Дослідження якості аудиту та причин виникнення «розриву в очікуваннях» в аудиті, які представлені за чотирма рівнями (розрив у поінформованості та сприйнятті аудитором інтересів, потреб та очікувань користувачів, розрив у стандартах, розрив в обслуговуванні, розрив в комунікаціях), необхідно здійснювати за трьома етапами: визначення інформаційних потреб користувачів результатами роботи аудитора; виявлення очікувань користувачів відносно послуги, які тією чи іншою мірою враховують необхідність подачі інформації про сам процес аудиту, необхідність задоволення «специфічних» інформаційних потреб, вимоги користувачів стосовно рівня суттєвості, необхідність подачі інформації в процесі проведення аудиту; оцінка якості, яка сприймається.

8. Головним (ключовим) результатом аудиту слід розглядати аудиторський звіт, який повинен відповідати таким якісним характеристикам, як достовірність, повнота, адекватність, нейтральність, котрі охоплюють необхідність забезпечення об'єктивності інформації, та доречність, зрозумілість, зіставність, що забезпечують врахування соціально-психологічних особливостей інформації, визначають зміст та форму її представлення. Алгоритм забезпечення якості аудиторського звіту передбачає ідентифікацію інформаційних потреб користувачів, забезпечення основоположних якісних характеристик та максимізацію посилювальних. Критерії якості аудиторського звіту за результатами обов'язкового аудиту можна представити як рівновагу між переважаннюм аудиторського звіту надмірно докладними даними та неясністю інформації внаслідок її надмірного узагальнення, між необхідністю задоволення інформаційних потреб користувачів та захисту певного рівня інформаційної безпеки конкретного підприємства, між необхідністю дотримання вимог міжнародних стандартів аудиту та розширення вимог до обов'язкового аудиту і форматів аудиторських звітів у напрямку висвітлення інформації стосовно основи для висловлення думки.

9. З метою усунення такої складової «розриву в очікуваннях» в аудиті, як «розрив в комунікаціях на макрорівні» та формування адекватної суспільної думки про аудит, нормативне та законодавче регулювання аудиту на даному етапі соціально-економічного

розвитку країни повинно базуватися на необхідності узгодження положень вітчизняного законодавства з аудиторської діяльності з вимогами міжнародних стандартів стосовно сутності аудиту та його місця в системі завдань з надання впевненості, внесення змін до національних класифікаторів видів економічної діяльності, продукції та послуг з метою виокремлення завдань з аудиту та надання іншої впевненості; коректному використанні термінів «аудит», «аудитор» з урахуванням існуючої та визнаної світової практики більш широкого їх використання.

10. Особливості аудиторської діяльності, які визначають специфіку договірних відносин і впливають на виникнення «розриву в комунікаціях» на мікрорівні, проявляються у двох аспектах: складність тристоронніх відносин між аудитором, відповідальною особою, користувачем та специфіка аудиторської роботи. З метою усунення розриву в комунікаціях на мікрорівні, обґрунтована необхідність запровадження в практику аудиторської діяльності багатосторонніх договорів між суб'єктом аудиторської діяльності (аудитором або аудиторською фірмою), відповідальною стороною, користувачем (користувачами), суб'єктом, який здійснює оплату послуг, якщо він відрізняється від відповідальної сторони та користувача, виділення їх в особливу групу договірних зобов'язань в цивільному законодавстві України, запропоновані їх істотні умови, зміст та структура листів - зобов'язань.

11. Ефективне двостороннє повідомлення інформації є важливим, оскільки допомагає управлінському персоналу та користувачам зрозуміти питання, що стосуються аудиту, а аудиторів – отримати інформацію з метою розуміння суб'єкта господарювання та його середовища, ідентифікації відповідних джерел аудиторських доказів. Дотримання мінімальних вимог стосовно цих питань, які викладені в Міжнародних стандартах аудиту, – ознака того, що проведений аудит фінансової звітності або аудит спеціалізованих сфер може бути визнаний як такий, що виконувався відповідно з міжнародними стандартами аудиту. В роботі запропонований основний перелік документів, які є результатом процесу обміну інформацією між аудитором, відповідальною стороною та користувачами результатів аудиту, деталізований залежно від обов'язковості аудиту та можливості ідентифікації суб'єктів тристоронніх відносин.

12. Підвищення якості аудиту повинно відбуватися за рахунок поліпшення організації аудиторської перевірки і раціонального використання наявних ресурсів, що може бути досягнуто за рахунок створення внутрішньої системи контролю якості, основними складовими якої повинні бути такі елементи: об'єкт контролю та показники результативності, які визначають, що повинно бути зроблено для досягнення поставлених цілей. Об'єктом контролю виступає діяльність аудиторських фірм (аудиторів), а внутрішня система контролю якості в аудиторській фірмі як комплекс організаційно-методичного забезпечення функціонування аудиторської фірми та надання аудиторських послуг становить сукупність показників результативності, які характеризують стан або функціонування внутрішньої системи контролю якості та висувають основні вимоги до неї.

13. Представлення державним та суспільним органам повноважень зі встановлення певних гарантій якості аудиту зумовлено необхідністю підтримання авторитету аудиторської професії та підвищення довіри до оприлюднених фінансових звітів з боку користувачів. Механізм забезпечення якості аудиту в Україні повинен базуватися на таких складових, які є важливим чинником підвищення якості аудиту з

урахуванням євроінтеграційного курсу України: створення системи суспільного (громадського) нагляду за аудиторською діяльністю, забезпечення незалежності та прозорості системи зовнішнього контролю якості аудиту, прозорості аудиторської діяльності, підвищення вимог до суб'єктів аудиторської діяльності, які виконують аудит фінансової звітності суб'єктів публічних (суспільних) інтересів.

14. Регулювання обов'язкового аудиту повинно відбуватися в напрямку забезпечення вимог щодо дотримання незалежності зовнішніх перевірок систем контролю якості, поінформованості суспільства про діяльність суб'єктів аудиторської діяльності, ефективної взаємодії між суб'єктами, які підлягають обов'язковому аудиту, та аудиторами в напрямку узгодження їх задач та обов'язків, незалежності, прозорості та об'єктивності при виборі суб'єктом суспільних (публічних) інтересів аудитора (аудиторської фірми), співпраці з уповноваженими органами, які здійснюють регулювання діяльності таких суб'єктів, з метою забезпечення прозорості договірних взаємовідносин, результатів виконання завдання та запровадження додаткових вимог до них тощо. Важливого значення набуває законодавче регулювання вимог щодо забезпечення незалежності, що дозволить отримати найбільшу об'єктивність у висловленні аудиторської думки, в тому числі за рахунок більш ефективної співпраці між суб'єктами, які залучені до процесу виконання завдання з аудиту (аудиторська фірма, аудитори – члени групи із завдання, суб'єкт, який підлягає аудиту, та користувачі з урахуванням можливості їх ідентифікації) під час визначення загроз, розробки та застосування застережних заходів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, підручник та навчальний посібник:

1. Шалімова Н.С. Соціально-економічні аспекти аудиту: теорія і практика: Монографія / Н.С. Шалімова. – Кіровоград: ТОВ «ІмексЛТД», 2012. – 672 с. (39,06 др. арк.)
2. Фінансово-економічні проблеми стабільного розвитку економіки України (колективна монографія) / Під ред. А.Ф. Головчука, О.О. Непочатенко. (Частина 2). – Умань: ВПЦ «Візаві» (Видавець Сочинський), 2010. – 272 с. (особисто автора 0,44 др.арк.). Здобувачу належить підрозділ 3.3 «Функції та місце обов'язкового аудиту в системі соціально-економічних відносин» розділу 3 «Фінансово-облікова діяльність підприємств в умовах ринкових відносин» (С. 135-142).
3. Аудит: підручник / Г.М. Давидов, І.Г. Давидов, Ю.Г. Давидов та ін.; за ред. Г.М. Давидова, М.В. Кужельного. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2009. – 495 с. (35,3 др.арк., особисто автора – 6,35 др.арк.). Здобувачу належать підрозділи: 5.4 «Аудит фінансової звітності» (стор. 293-316, 317-323), 5.6 «Аудит фінансового стану підприємства» (стор. 380-394), 5.7 «Особливості проведення обов'язкових аудиторських перевірок» (стор. 395-435).
4. Давидов Г.М. Звітність підприємств: навч. посіб. / Г.М. Давидов, Н.С. Шалімова. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2011. – 623 с. + компакт-диск. – (Вища освіта ХХІ століття) (50,7 др.арк., особисто автора 25,4 др.арк.). Здобувачу належать: розділ 1 «Звітність підприємств у системі економічної інформації» (стор. 9-30), розділ 2 «Гармонізація і стандартизація фінансової звітності» (стор. 31-66), розділ 3 «Склад та основні принципи формування та подання фінансової звітності» (стор. 67-125), розділ 8 «Примітки до фінансової звітності» (стор. 340-428), розділ 10 «Особливі процедури при формуванні фінансової звітності» (стор.

482-546), розділ 11 «Консолідована фінансова звітність» (стор. 547-587).

У наукових фахових виданнях:

5. Шалімова Н.С. Методичні аспекти проведення аудиту нарахування та сплати фіксованого сільськогосподарського податку / Н. С. Шалімова // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. Випуск 12, Том 2 (Економічний факультет). – Кам'янець-Подільський, 2004. – С.188-191 (0,32 др.арк.).

6. Давидов Г.М. Практичні аспекти проведення управлінського аудиту руху грошових коштів / Г. М. Давидов, Н. С. Шалімова // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип.18 / Одес.держ.екон.ун-т – Одеса: ОДЕУ, 2004. – С.93-101 (1,19 др.арк.). Особистий внесок здобувача: визначені мета управлінського аудиту грошових коштів як виду завдань з надання впевненості, запропоновані робочі документи та форми узагальнення його результатів (0,59 др.арк.).

7. Шалімова Н.С. Проблеми та напрямки використання фінансового аналізу в аудиті / Н. С. Шалімова, Н. А. Невдаха // Вісник Львівської комерційної академії. – Серія економічна, випуск 16 – Львів: Львівська комерційна академія, 2004. – С.476-482 (0,42 др.арк.). Особистий внесок здобувача: визначені проблеми та напрямки розвитку теорії і практики використання фінансового аналізу в аудиторській діяльності (0,21 друк. арк.).

8. Давидов Г.М. Організація і методика проведення управлінського аудиту грошових коштів / Г. М. Давидов, Н. С. Шалімова // Вісник Тернопільської академії народного господарства. Випуск 2, квітень – червень 2005 року. Тернопіль: Економічна думка, 2005. – С.213-222 (0,88 др.арк.). Особистий внесок здобувача: визначені причини поширення управлінського аудиту як виду завдань з надання впевненості, джерела отримання аудиторських доказів, основні методи та прийоми, які використовуються при проведенні різних напрямків управлінського аудиту грошових коштів (0,44 др.арк.).

9. Шалімова Н.С. Теоретичні засади аудиту фінансового стану підприємства / Н. С. Шалімова, Н. А. Невдаха // Наукові праці КНТУ: Економічні науки, вип. 7, ч.ІІ. – Кіровоград: КНТУ, 2005. – С.248-253 (0,50 др.арк.). Особистий внесок здобувача: запропоновані елементи моделі аудиту фінансового стану підприємства (0,25 др.арк.).

10. Шалімова Н.С. Внутрішні стандарти аудиторського підприємства: сутність та необхідність розробки / Н. С. Шалімова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, Вип.10, ч.ІІ. – Кіровоград: КНТУ, 2006. – С.315-324 (1,15 др.арк.).

11. Шалімова Н.С. Механізм оцінки ліквідності підприємства: проблеми та напрямки удосконалення / Н. С. Шалімова, Н. А. Невдаха // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, Вип.11. – Кіровоград: КНТУ, 2007. – С.203-209 (0,88 др. арк.). Особистий внесок здобувача: визначені недоліки існуючих методів розрахунку показників ліквідності підприємства та пропозиції щодо їх удосконалення з метою використання при проведенні аудиту фінансової звітності (0,44 др.арк.).

12. Шалімова Н.С. Принципи побудови внутрішніх стандартів аудиторського підприємства / Н. С. Шалімова // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Випуск 18: У трьох частинах. – Черкаси: ЧДТУ, 2007. – Частина ІІІ. – С.185-192 (0,88 др.арк.).

13. Шалімова Н.С. Специфіка договору на проведення аудиту та цивільно-правової відповідальності аудиторів / Н. С. Шалімова // Наукові праці Кіровоградського

національного технічного університету: Економічні науки, Вип. 12, Ч.І. – 2007. – С. 248-260 (1,29 др.арк.).

14. Шалімова Н.С. Критерії оцінки якості організаційно-методичного забезпечення аудиторських перевірок / Н. С. Шалімова // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Збірник наукових праць. Економіка. – Частина І. – Випуск 4 (44). – Рівне, 2008. – С. 222-233 (0,64 др.арк.).

15. Шалімова Н.С. Розвиток підходів щодо класифікації аудиту / Н. С. Шалімова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип.13. – Кіровоград: КНТУ, 2008. – С. 305-312 (0,92 др.арк.).

16. Шалімова Н.С. Аналіз існуючої практики використання термінів «аудит», «аудитор» та її впливу на суспільну думку про аудит / Н. С. Шалімова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 14. – Кіровоград: КНТУ, 2008. – С. 277-290 (1,45 др. арк.).

17. Шалімова Н.С. Принципові відмінності аудиту фінансової звітності та операційного аудиту як виду завдань з надання впевненості / Н. С. Шалімова, І. І. Андрощук // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 249: В 6 т. – Т.IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – С. 824-831 (0,46 др.арк.). Особистий внесок здобувача: проаналізовано класифікацію послуг, які можуть надавати аудитори, визначено мету операційного аудиту та аудиту фінансової звітності як виду завдань з надання впевненості, вимоги щодо організації і методики їх проведення, які містяться в міжнародних стандартах (0,23 др.арк.).

18. Шалімова Н.С. Концептуальні підходи до визначення якості аудиту / Н. С. Шалімова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №5. – С.237-248 (0,69 др.арк.).

19. Шалімова Н.С. Дослідження якості законодавчого регулювання обов'язкового аудиту на Україні / Н. С. Шалімова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 15. – Кіровоград: КНТУ, 2009. – С. 349-350 (1,34 др.арк.).

20. Шалімова Н.С. Суб'єкти контролю якості аудиту в Україні / Н. С. Шалімова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 16 ч.ІІ. – Кіровоград: КНТУ, 2009. – С. 300-309 (1,17 др.арк.).

21. Шалімова Н.С. Проблемні аспекти визначення суб'єктів контролю в економічній науці / Н. С. Шалімова // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць Вип.12 (103). – К., 2009. – С. 114-119 (0,69 др.арк.).

22. Шалімова Н.С. Концепції розвитку аудиту: проблемні аспекти визначення та класифікації / Н. С. Шалімова // Вісник ДонНУЕТ імені М. Туган-Барановського. Науковий журнал. – 2009. – №4 (44). – С. 218-227 (0,90 др.арк.).

23. Шалімова Н.С. Підвищення вимог до суб'єктів аудиторської діяльності, що здійснюють обов'язковий аудит як засіб підвищення якості аудиту / Н. С. Шалімова // Економічний простір: Збірник наукових праць. – №32. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. – С. 273-286 (0,84 др.арк.).

24. Шалімова Н.С. Законодавче регулювання вимог щодо забезпечення незалежності аудиту на Україні: проблеми та напрямки удосконалення / Н. С. Шалімова // Наука й економіка. Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – Випуск 1 (17). – Хмельницький, 2010. – С. 76-83 (0,51 др.арк.).

25. Давидов Г.М. Дослідження функцій аудиту в системах соціально-економічних

відносин та фінансового контролю / Г. М. Давидов, Н. С. Шалімова // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». Спеціальний випуск 29 (частина 1). – Ужгород, 2010. – С. 294-300 (0,89 др.арк.). Особистий внесок здобувача: обґрунтована інформаційна функція аудиту як складового елемента систем соціально-економічних відносин та фінансового контролю (0,45 др.арк.).

26. Шалімова Н.С. Зовнішній контроль якості аудиту: міжнародний досвід та вітчизняна практика / Н. С. Шалімова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – №2, Т.2 (149). – Хмельницький, 2010. – С. 173-177 (0,46 др.арк.).

27. Шалімова Н.С. Розширення вимог до обов'язкового аудиту та форматів аудиторських висновків за його наслідками / Н. С. Шалімова // Економіка Криму. – 2010. – №2(31). – С. 153-158 (0,58 др.арк.).

28. Шалімова Н.С. Аудит та інші послуги: проблеми забезпечення незалежності аудиторів / Н. С. Шалімова // Економіка та держава. – 2010. – №8. – С.25-28 (0,88 др.арк.).

29. Шалімова Н.С. Основні гарантії забезпечення якості аудиту в Україні / Н. С. Шалімова // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №9(111). – С. 280-288 (0,51 др.арк.).

30. Давидов Г.М. Підходи щодо створення комплексу організаційно-методичного забезпечення функціонування аудиторської фірми / Г. М. Давидов, Н. С. Шалімова // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2010. – №3(53). – С. 75-81 (1,43 др.арк.). Особистий внесок здобувача: розроблено структуру комплексу організаційно-методичного забезпечення аудиторської фірми (0,71 др.арк.).

31. Шалімова Н.С. Забезпечення інформаційної прозорості діяльності публічних акціонерних товариств як суб'єктів публічних (суспільних) інтересів / Н. С. Шалімова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, вип. 18, Ч.ІІ. – Кіровоград: КНТУ, 2010. – С. 253-263 (1,28 др.арк.).

32. Шалімова Н.С. Комунікаційні зв'язки між аудитором та управлінським персоналом у процесі аудиту фінансової звітності як засіб зменшення «розриву в очікуваннях» в аудиті / Н. С. Шалімова // Вісник Львівської комерційної академії – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2011. – Вип.36. – С. 437-442 (0,64 др.арк.) – (Серія економічна).

33. Шалімова Н.С. Основні напрямки регулювання аудиту в Європейському співтоваристві / Н. С. Шалімова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, вип. 20, ч.2. – Кіровоград: КНТУ, 2011. – С. 117-125 (1,25 др.арк.).

34. Шалімова Н.С. Системи суспільного нагляду за аудиторською діяльністю: світовий досвід та шляхи його використання в Україні / Н. С. Шалімова // Економічний простір: Збірник наукових праць. – №56/1. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2011. – С.113-121 (0,56 др.арк.).

35. Шалімова Н.С. Причини виникнення та фундаментальні принципи аудиту з позицій моделі людини та проблеми конфлікту інтересів / Н. С. Шалімова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, вип. 21. – Кіровоград: КНТУ, 2012. – С.272-282 (1,25 др.арк.).

В інших виданнях:

36. Шалімова Н.С. Врахування законів та нормативних актів при аудиторській перевірці фінансової звітності / Н. С. Шалімова // Економічний аналіз. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу Тернопільського національного економічного університету. – Випуск 1(17). – Тернопіль: Економічна думка. – 2007. – С.336-342 (0,81 др.арк.).

37. Давидов Г.М. Облікова політика підприємства як об'єкт аудиторської перевірки / Г. М. Давидов, Н. С. Шалімова // Становлення облікової політики в Україні: Тези доп. всеукр. наук. конф. 18-19 травня 2007 р. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – С. 85-86. (0,1 др.арк.). Особистий внесок здобувача: визначені процедури оцінки облікової політики на різних етапах аудиторської перевірки фінансової звітності (0,05 др. арк.).

38. Шалімова Н.С. Причини виникнення проблеми «розриву в очікуваннях» в аудиті та шляхи її подолання / Н. С. Шалімова // Економічний аналіз. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу Тернопільського національного економічного університету. – Випуск 3(19). – Тернопіль. – 2008. – С.328-332 (0,52 др.арк.).

39. Шалімова Н.С. Проблеми застосування принципу суттєвості в аудиті / Н. С. Шалімова // Сучасні проблеми фінансово-господарського контролю: Матеріали Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції (21 листопада 2008 року). – Кривий Ріг: КЕІ КНЕУ, 2008. – С.122-124 (0,13 др.арк.).

40. Шалімова Н.С. Суспільна думка про аудит та причини виникнення «розриву в очікуваннях» / Н. С. Шалімова // V Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-економічні реформи у контексті інтеграційного вибору України»: Збірник наукових праць. – Том 2. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. – С. 43-46 (0,28 др.арк.).

41. Шалімова Н.С. Можливість, причини та наслідки відмови аудиторів від виконання аудиторської перевірки фінансової звітності / Н. С. Шалімова // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник матеріалів Другої міжнародної науково-практичної конференції, 19 грудня 2008 р. – Харків: Видавництво ХНАДУ, 2008. – С. 75-76 (0,12 др.арк.).

42. Шалімова Н.С. Проблеми здійснення аудитором оцінки дотримання підприємством принципу безперервності діяльності / Н. С. Шалімова // I міжнародна науково-практична конференція «Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку», 22-24 квітня 2009 р.: [тези]: у 3 т. – Макіївка: Макіївський економ.-гуманітарний інст-т, 2009. – Т.1: Секція Трансформація фінансово-кредитної системи в рамках процесів глобалізації. Секція 2. Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу та аудиту в умовах модернізації економіки. – 2009. – С.270-273 (0,19 др.арк.).

43. Шалімова Н.С. Обов'язковий аудит як чинник забезпечення економічної безпеки держави / Н. С. Шалімова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Економічна безпека і проблеми господарсько-політичної трансформації соціально-економічних систем». – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2009. – С.250-253 (0,16 др.арк.).

44. Шалімова Н.С. Аудит та євроінтеграційний курс України / Н. С. Шалімова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Актуальні проблеми розвитку економіки України в контексті глобалізаційних процесів». – Харків, 2009. – С. 190-192 (0,07 др.арк.).

45. Шалімова Н.С. Дослідження ролі та значення аудиту в економіці та суспільстві / Н. С. Шалімова // Майбутнє – аудит: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 4 грудня 2009 р.): тези доповідей. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2009. – С. 78-79 (0,10 др.арк.).

46. Шалімова Н.С. Концепції розвитку аудиту та їх відповідність реальним вимогам сучасності / Н. С. Шалімова // Збірник праць всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку державного контролю і аудиту в Україні». – К.: 2009. – С. 403-405 (0,17 др.арк.).

47. Шалімова Н.С. Мотиваційний аспект аудиту / Н. С. Шалімова // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю: Матеріали VII-ї Міжнародної науково-практичної конференції: Черкаси, 14-16 квітня 2010 р.: У двох томах / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2010. – Том I. - С.179-180 (0,12 др.арк.).

48. Давидов Г.М. Необхідність зміни підходів до класифікації аудиту з урахуванням вимог міжнародних стандартів / Г. М. Давидов, Н. С. Шалімова // Збірник матеріалів доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Ринок аудиторських послуг в Україні: стан і перспективи розвитку» (м. Івано-Франківськ, 15-16 квітня 2010 р.). – м. Івано-Франківськ, 2010. – С. 148-150 (0,05 др. арк.). Особистий внесок здобувача: визначено класифікацію завдань з надання впевненості (0,03 др.арк.).

49. Шалімова Н.С. Мета аудиту фінансової звітності та критерії її оцінки / Н. С. Шалімова // Обліково-аналітичне забезпечення в системі фінансово-економічної інформації: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – Миколаїв: НУК, 2010. – С. 84-87 (0,17 др.арк.).

50. Шалімова Н.С. Розвиток положень теорії агентів при обґрунтуванні необхідності аудиту / Н. С. Шалімова // Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю й аналізу в розвитку економічної науки та практики. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, 14 травня 2010 р. – К.: КНЕУ, 2010. – С. 227-231 (0,18 др.арк.).

51. Шалімова Н.С. Обов'язковий аудит в системі соціально-економічних відносин / Н. С. Шалімова // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин», 20-21 травня 2010 р. – Умань: Видавець «Сочинський», 2010. – Ч.2. – С. 196-198 (0,17 др. арк.).

52. Шалімова Н.С. Проблемні аспекти визначення сутності аудиту та його специфічних характеристик / Н. С. Шалімова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми розвитку обліку, контролю та аналізу в умовах глобальних економічних змін», 7-8 жовт. 2010 р. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2010. – С. 451-454 (0,17 др.арк.).

53. Шалімова Н.С. Інформаційне спілкування між аудитором та управлінським персоналом при погодженні умов аудиту як засіб зменшення «розриву в очікуваннях в аудиті» / Н. С. Шалімова // Стан, проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю у контексті сучасних концепцій управління: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2011. – С. 515-519 (0,20 др. арк.).

54. Давидов Г.М. Зміст підготовки фахівців з економічних спеціальностей та її вплив на рівень адекватності сприйняття суспільством аудиту та аудиторської діяльності / Г. М. Давидов, Н. С. Шалімова // «Нова педагогічна думка» Науково-методичний журнал. – 2011. – №11. – С. 152-156 (0,37 др.арк.). Особистий внесок здобувача: досліджено порядок використання термінів «аудит» та «аудитор» у практиці роботи інших органів державної влади (0,19 др.арк.).

АНОТАЦІЯ

Шалімова Н.С. Аудит в системі соціально-економічних відносин України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за

спеціальністю 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Київ, 2013.

Дисертація присвячена подальшому розвитку теоретичних та методологічних засад аудиту, обґрунтуванню напрямків його функціонування та механізму регулювання в системі соціально-економічних відносин України на мікро- та макрорівнях в умовах глобалізації світових економічних процесів. Досліджено місце та функції аудиту в системі соціально-економічних відносин з позицій інституціональної теорії та в системі фінансового контролю. Обґрунтована публічна функція обов'язкового аудиту та його специфічні характеристики. Запропоновані концептуальні підходи до визначення якості аудиту, класифікації користувачів аудиторської інформації та їх потреб, алгоритм забезпечення якості аудиторського звіту. Визначені причини виникнення «розриву в очікуваннях в аудиті» на сучасному етапі соціально-економічного розвитку країни та шляхи їх подолання. Досліджено сучасний стан сприйняття суспільством аудиту, визначені шляхи усунення «розриву в комунікаціях» та механізм реалізації гарантій якості аудиту на мікро- та макрорівнях. Запропоновані шляхи розвитку і регулювання обов'язкового аудиту в сучасних умовах з метою підвищення його якості.

Ключові слова: аудит, аудиторська діяльність, суб'єкти аудиторської діяльності, інституціональна теорія, обов'язковий аудит, публічні (суспільні) послуги, суб'єкти публічних (суспільних) інтересів, якість аудиту, аудиторський звіт, користувачі аудиту, «розрив в очікуваннях» в аудиті, регулювання аудиту, гарантії якості аудиту, система контролю якості аудиту, незалежність аудитора.

АННОТАЦІЯ

Шалимова Н.С. Аудит в системе социально-экономических отношений Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.09 – Бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). – ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана». – Киев, 2013.

Диссертация посвящена дальнейшему развитию теоретических и методологических основ аудита, обоснованию путей функционирования и механизма регулирования аудиторской деятельности в системе социально-экономических процессов Украины на микро- и макроуровнях в условиях глобализации мировых экономических процессов.

Рассмотрены подходы к пониманию сущности, места и функций аудита в системе социально-экономических отношений с учетом положений институциональной теории, выделены специфические характеристики аудита как системы независимого финансового контроля, определены возможности и направления сосуществования и взаимодействия систем контроля и аудиторской деятельности. Исследованы отношения, которые возникают в процессе обязательной аудиторской деятельности, что позволило обосновать необходимость рассмотрения его как общественно-нейтрального института, который выполняет публичную услугу.

Предложена концепция качества аудита и основные критерии ее оценки, проанализированы существующие концепции развития аудита, их согласованность с

реальными требованиями к аудиту, обоснованы основные направления его развития в современных условиях. Осуществлена классификация пользователей результатов аудита, выделены типовые представители в каждой группе, их основные и специфические информационные потребности. Разработан алгоритм определения качества аудиторского отчета на основе характеристик информации, обеспечивающих ее объективность и социально-психологические свойства, применение которого позволит повысить результативность и качество аудита как коммуникационного процесса. Сформулированы причины возникновения неудовлетворенности пользователей результатами аудиторской работы, составляющие «разрыва в ожиданиях» в аудите, основные причины их устранения.

Критически проанализировано современное восприятие обществом аудита, что дало возможность определить пути устранения «разрыва в коммуникациях». С этой целью переосмыслены, с учетом содержания и требований Международных стандартов контроля качества, аудита, обзора, предоставления прочей уверенности и сопутствующих услуг, традиционные подходы к классификации аудита, исследована практика применения терминов «аудит» и «аудитор» с целью установления их соответствия сущности аудита как специфического вида деятельности, влияние такой ситуации на общественное мнение об аудите, проведена оценка качества законодательного регулирования обязательного аудита в Украине и разработаны основные направления его совершенствования.

Исследованы коммуникационные связи на микроуровне, между аудитором, управленческим персоналом и прочими пользователями, для чего проведен критический анализ положений законодательных документов в сфере обязательств и ответственности аудиторов, требований к договору на проведение аудита и разработаны направления их совершенствования с учетом специфики аудиторской деятельности. Структуризирован механизм информационного общения между аудитором, управленческим персоналом и другими пользователями при согласовании условий аудита, непосредственно в процессе его проведения и при предоставлении результатов. Разработаны шаблоны документации, используемой для передачи информации между аудитором, управленческим персоналом и прочими пользователями при проведении аудита.

Рассмотрены проблемы обеспечения основных гарантий качества аудита и механизма их реализации с точки зрения соответствия требованиям международного и европейского законодательства. Проанализирован механизм регулирования аудиторской деятельности в европейском сообществе и пути его развития. Выделены субъекты контроля качества аудита в Украине, проанализированы их функции, полномочия и возможности влияния на качество аудита. Разработаны направления реформирования системы обеспечения качества аудита, базирующиеся на необходимости соблюдения прозрачности и независимости ее функционирования. Сформулирована концепция построения внутренней системы контроля качества аудита на уровне субъекта аудиторской деятельности, принципы и особенности организационно-методического обеспечения деятельности аудиторской фирмы.

Предложены пути развития и регулирования обязательного аудита с целью повышения его качества. Разработаны направления совершенствования форматов аудиторских заключений с учетом международного опыта, выделены основные требования к субъектам аудиторской деятельности, которые выполняют обязательный

аудит, в международном и национальном законодательстве, обоснована их целесообразность и направления согласования. Рассмотрена взаимосвязь качества обязательного аудита и процессов формирования и обнародования финансовой отчетности. С целью согласования обязанностей управленческого персонала и аудиторов обоснована необходимость создания пакета документации, регулирующей процедуры оценки непрерывности деятельности предприятия, соблюдения требований законодательства, функционирования системы внутреннего контроля, предупреждения мошенничества и снижения рисков искажения показателей учета и отчетности. Исследована проблема соблюдения принципа независимости, проведен критический анализ качества требований законодательных и нормативных документов Украины в сфере обеспечения независимости аудиторов. Рассмотрено содержание прочих услуг и их связь с аудитом, а также ситуация одновременного предоставления прочих услуг и аудита одному клиенту, ее влияния на независимость аудитора.

Ключевые слова: аудит, аудиторская деятельность, субъекты аудиторской деятельности, институциональная теория, обязательный аудит, публичные (общественные) интересы, субъекты публичных (общественных) интересов, качество аудита, аудиторский отчет, пользователи аудита, «разрыв в ожиданиях» в аудите, регулирование аудита, гарантии качества аудита, система контроля качества аудита, независимость аудитора.

ANNOTATION

Shalimova N.S. Audit in the system of social-economic relations of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for the Academic Degree of Doctor of Economic Sciences in the specialty 08.00.09 – Accounting, analysis and auditing (by types of economic activities). – SHEE «Vadym Hetman Kyiv National Economic University». – Kyiv, 2013.

Dissertation is devoted to the subsequent development of theoretical and methodological basis of audit, substantiation of ways of functioning and mechanism of audit activity's regulation in the system of social-economic relations of Ukraine on the micro and macro levels in the conditions of globalization of world economic processes. The role and functions of audit in the system of social-economic relations from a position of institutional theory and in the financial control system have been investigated. The public function of statutory audit and its specific characteristics have been substantiated. The conceptual approaches to the determining of audit's quality, classifications of audit information user's and its requirements, algorithm of ensuring the quality of auditor's report have been proposed. The reasons of «gap of expectations» in audit at the contemporary stage of social and economic development of country and the ways of its eliminations have been determined. The contemporary state of society's perceptions of audit has been investigated, the ways of elimination of «gap in communications» and mechanism of realization the guarantees of audit's quality on the micro and macro levels have been determined. The ways of development and regulation of statutory audit at the present situation for the purpose of increasing its quality have been proposed.

Key words: audit, auditing activity, subject of auditing activity, institutional theory, statutory audit, public (social) services, subject of public (social) interests, quality of audit, auditor's report, user's of the audit, «gap of expectations» in audit, regulation of audit, guarantees of audit's quality, audit quality control system, auditor's independence.